

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Přehled dějin evropského umění

Evropské umění první poloviny 20. století II.

Přednášející: prof. PhDr. Vojtěch Lahoda, CSc.

Evropské umění první poloviny 20. století II.

Pařížská škola, kubismus, Marcel Duchamp, surrealismus, suprematismus

Expresionismus v rámci L'École de Paris

École de Paris – pařížská škola, v užším smyslu skupina malířů z různých zemí, zejména z východní Evropy z bývalých západních oblastí Ruska, často umělci židovského původu, kteří se před 1. světovou válkou usadili v Paříži, spojovala je generační příslušnost (všichni narozeni v 80. letech 19. stol.) a židovský původ. Jejich tvorba měla typické rysy melancholie a tragické osudovosti, zůstali mimo francouzské umění; většinou tvořili v osobitě pojatém expresionismu, charakteristickém vnitřním neklidem a trudnomyslností. Pokud používali kubismus, pak ve značně bizarní formě: Amedeo Modigliani, Marc Chagall, Chaim Soutine; v širším smyslu moderní umělci, kteří přišli z různých zemí do Paříže, kde žili a reagovali na podněty francouzského umění (mj. i P. Picasso, J. Gris, K. van Dongen aj.);

Amedeo Modigliani

Do Paříže 1906, sebedestruktivní sklony, alkoholismus, drogy, krása hledaná v ženském aktu, portréty, krása primitivní estetiky, expresionismus versus harmonie obyčejného, dokonce banálního, jistá modernistická redukce klasicizující typologie tváří – masek, analogická v plastice u C. Brancusiho

Marc Chagall

Vlastním jménem Mosche Segal (narozen 1887 v Ljosna u Vitebska, bývalé carské Rusko, dnes Bělorusko), židovský bělorusko-francouzský malíř. Narodil se v židovské rodině jako nejstarší z devíti dětí. Dětství v chudobě, vzpomínky na idylu dětství se prolínají celým dílem. Vizionářské vzpomínky, expresionismus, prvky levitace figur a věcí, využití kubismu pro zdůraznění iracionality a snovosti obrazů, židovská vesnice rodného Ruska, židovské figury, po příjezdu do Paříže kombinované s motivy z města a Paříže, přesto motivy ruské vesnice převládá

Chaim Soutine

Narozen ve vesnici u Munsku, dnešní Bělorusko, před 1. světovou válkou studium na Akademii výtvarných umění ve Vilniusu, 1913 do Paříže. Sídlil v La Ruche, Montparnasse, přátelství s Modiglianem
Vizionářský expresionismus, syrová malba (Stažený vůl, 1924, inspirace Rembrandt), skandály, mršina v rozkladu, neestetické a nevznešené téma malby
absolutní chudoba, až v roce 1923 po prodeji šedesáti obrazů americkému sběrateli Albertu C. Barnesovi konečně vydělal nějaké peníze, odjel taxíkem do Nice
Za druhé světové války jako Žid se musel skrývat před gestapem

Kubismus

Vznik Picasso a Braque přibližně 1909- 1911, prekubismus již 1907 (tzv. negerské období Picassa a Avignonské slečny)

Termín: francouzský kritik Louis Vauxcelles 1908: „kubismus“ nebo „bizarní krychle“ po shlédnutí obrazů G. Braqua. Obrazy „plné malých krychlí“.

Radikální pokus chápat obraz jako umělcem stvořenou konstrukci, „tabletu-objet“ „obraz-předmět“ .

Analytický kubismus 1909-11 – analýza předmětů a figur, kubistický „rozbor“, rozkládání do plánů a fazet.

Syntetický kubismus 1912 až dále do 20 let - syntetizace forem do plánů, označujících reduktivně původní věc/předmět/figuru.

Dříve ještě termín hermetický kubismus, vrcholné stádium analytického kubismu 1910-12, ztrácí se analyzovaný předmět v abstraktním poli faset a fragmentů, dnes se termín příliš nepoužívá.

Analýza předmětů a figur, destrukce a dekonstrukce, nová formace, nové pojetí prostoru, totální prostor, vše prostupuje, prostor flexibilní, spíše pole než prostor.

Tradiční teze – kubismus – pohled na předmět z několika stran najednou, didaktická pomůcka, ale ve skutečnosti mnohem komplexnější jev.

Podněty:

Mimoevropské kultury, africká a oceánská plastika, zájem o primitivismus, iberskou starověkou sochařskou uměním, africké umění a africké masky – kolem roku 1906 – zájem i Henri Matisse

Protokubismus – Avignonské slečny (1907)

Picasso – sběratel fotografií z francouzské koloniální Afriky – fotografie Edmonda Fortiera -Ve svém archívu jich měl řadu – nedávno prokázána vazba ikonografie snímků a Picassovy tvorby.

Kořeny kubismu – také Cézanne – prolomit malovaný povrch souborem mnohostranných plošek barvy, zdůrazňující mnohoznačný charakter malířova pohledu, a zájem o základní geometrické formy a převod přírodních forem do krychlí, válců, jehlanů.

Kubismus – společný projekt Picassa a Braque 1909-1914, později Juan Gris

Kubismus Picassa a Braquea – v Paříži – zastupoval obchodník Ganiel-Henry Kahnweiler. Další umělci pracující před 1. světovou válkou v duchu kubismu: Albert Gleizes, Louis Marcoussis, Roger de La Fresnaye, Henri Le Fauconnier.

Syntetický kubismus: Picasso, Braque, Gris a další mezi léty 1912 a 1919. Různá textura obrazu, různé materiály, vynález koláže 1912 - Picasso Zátisi s výpletem židle, 1912 - Tapeta, iluze výpletu židle, provaz skutečný, slova „JOU“, noviny Le Journal, nebo také hra, multiplikace skrytých významů.

Kramářova sbírka díla Pabla Picassa vesměs z let 1907- 1913, tj. kritické, někdy také nazývané jako „heroické“ období kubismu, dnes v Národní galerii v Praze.

Juan Gris

1902 - 1904 studium technického kreslení v Madridu, kubistické obrazy jako inženýrské rozvrhy, přesnost a architektonická struktura, 1906 Paříž, 1910 přijal kubismus, 1913 syntetický kubismus, koláže do malovaných obrazů, přesná, inženýrská kresba, barevnější než monochromatismus Picassa a Braque

Mezi kubismem a primitivismem

Henri Gaudier-Brzezka

Francouzský sochař, 1910 Londýn, kontakt s hnutím vorticismu, mezi kubismem a primitivismem

Ken Russell, film The Savage Messiah, 1972

Tubismus

Válcová varianta kubismu, od slova „tube“, válec 1911-1914

Fernand Legér

Od dvacátých let figurativní monumentální dekorativní stylizace organické formy, opustil tubismus

Rayonismus/lučismus

Základním prvkem „paprsek“ („rayon“, rusky „luč“) světla, svět je energie paprsků, malíř jej takto zachycuje na plátně, paprsky objektu A pronikají paprsky objektu B a vice versa, objekty vyzařující paprsky, které se v celku obrazu prolínají v holistické univerzální paprscité formě

1911-14 Michail Larionov a Natalia Gončarovová, pod vlivem idejí futurismu a jeho koncepce „univerzálního dynamismu“

Marcel Duchamp

Esoterika, kubismus, umění retinální - zájem o technicistní kresbu, strojový mechanismus, perpetuum mobile, obsažené v umělecké kreaci, stroj na mletí čokolády, motiv mlýnského kola, motiv brusného kola, strojové mechanické pohyby ztotožňovány s pohyby erotickými a sexuálními, mechanismus lásky (sexu) zpodoben pastišovým způsobem mechanismem stroje (Velké sklo).

Akt sestupující ze schodů, č. 2, 1912 – mechanistický pohyb aktu, zájem o kinetiku, ale také skrytá kritika mechaničnosti kubismu, vystavil na výstavě Amory Show 1913 v New Yorku, skandál, akt zdrojem kritiky a kontraverze.

Od 1912 studie k Velkému sklu, Nevěsta svlékaná svými mládenci.

1913 knihovník v Bibliothèque Sainte-Geneviève v Paříži. Studium matematiky a fyziky, spisy Henri Poincaré: zákony, které ovládají hmotu, vytvořeny výhradně myšlením, myšlení nemůže postihnout věci, ale pouze vztahy mezi věcmi, za těmito vztahy neexistuje poznatelná realita.

V USA dada aktivity.

Ready made – Nalezené objekty, 1913 vystavil v ateliéru Kolo byciklu, tázání se po samé podstatě umění 1914
Věšák na lahve - Fontána, záchodová pánská mísa, signována "R. Mutt" (mystifikace), vystavena 1917.
1919 parodie Mony Lisy, obyčejná reprodukce obrazu s knírem a bradkou, nápis L.H.O.O.Q., fonetická hra, když se čte nahlas a rychle "Elle a chaud au cul". "Hoří jí prdel" Mona Lisa ve stavu sexuálního "rozpálení" a současně freudovský odkaz, Leonardo údajně homosexuál.

Velké sklo (1915-23)

Dvě velké skleněné desky, +drát, prach, staniol, proces náhody versus přesné technické nákresy, přesná rukodělnost a řemeslné provedení. Zákony fyziky versus individuální mytologie. Vytvořit dílo zbavené materiální základny. Zahrnuty starší díla a motivy: Nevěsta svlékaná svými mládenci (1912), Roztírač čokolády (1914).

Metafyzická malba

Metafyzická malba (italsky Pittura metafisica) v Itálii 1913-1920, Giorgio de Chirico a Carlo Carrà, z metafyzické malby vycházel také Giorgio Morandi, umělci publikovali často v revue Valori plastici (založená 1918). Vyjádřením klidu, antika versus tajemné prázdné prostory, zneklidňující předměty (figuríny, automatony), snové představy. Torza versus geometrická tělesa.

Surrealismus

Surrealismus je umělecké, literární a myšlenkové hnutí, které vzniklo v Paříži kolem roku 1924. Zakladatelé André Breton a Phillipe Soupault.

Breton surrealismus: „...je čistý psychický automatismus, jímž má být vyjádřen, ať slovně, ať písmem nebo jakýmkoli jiným způsobem, skutečný průběh myšlení. Diktát myšlení s vyloučením kontroly vykonávané rozumem mimo jakékoli estetické nebo mravní zaujetí.“

Název od pojmu užitím básníkem Guillaumem Apollinaiem, úvod ke hře Les Mamelles de Tirésias (Prsa Tiresiova), poprvé dramatizace 1917 - Surrealisté navázali na dadaismus. Breton – studium medicíny a psychiatrie, zájem o psychoanalytické teorie Sigmunda Freuda, vliv Alfreda Jarryho a Lautréauma. Záznamy snu. Surrealismus – revoluční hnutí. Z Freuda – volná asociace, analýza snu, podvědomí - Časopis La Révolution Surrealiste (1924) - Revolucionizace lidské existence, osvobození od falešné racionality, proti restriktivním stereotypům, konvencím a buržoasním sociálním strukturám. Automatické psaní a kresba, vzešlá z rychlého, žádným předběžným úmyslem řízeného psaní nebo kreslení; koláž, kombinace, často šokující, různých protikladných prvků; surrealistický objekt, předmět básnického významu. Princip náhody, frotáž, dekalkomanie.

K surrealismu se hlásili mj.: Paul Éluard, Benjamin Péret, René Crevel, Robert Desnos, Gala Éluard, Max Ernst, Salvador Dalí, Man Ray, Hans Arp, Antonin Artaud, Raymond Queneau, André Masson, Joan Miró, Marcel Duchamp, Jacques Prévert, Yves Tanguy

Salvador Dalí

Otec právník a notář, přísný, disciplína, dominance, Dalí – strach z otce, vysvětlil si to jako strach z kastrace. Studium v Madridu na Akademii výtvarných umění, vyloučen 1926, přátelství s básníkem, Federico Garcia Lorcou. 1926 první cesta do Paříže. Obliba starých mistrů – Raphael, Bronzino, Francisco de Zurbarán, Vermeer, Velasquez. Kombinace modernistické a tradiční techniky. S Louisem Buñuelem spolupráce na filmu Andaluský pes (1929) 1929 – setkání se svou múzou Galou, tehdy manželkou Paula Eluarda, vyhozen otcem z domu. 1931 Perzistence paměti – měkké hodinky – odmítnutí času jako pevného, deterministického faktoru – čas je měkký, klouzavý, relativní – viz Einsteinova teorie relativity. Dalí v opozici proti Bretonovi – nebyl levicový, chtěl surrealismus apolitický. Paranoicko-kritická metoda – schopnost vidět v jedné formě jinou, transformace forem, např. v zobrazení architektury je současně obraz hlavy, metamorfóza obrazů

René Magritte

Lest obrazů (Toto není dýmka), 1927: Rozpor mezi předmětem a jeho zobrazením. Malba je obrazem dýmky, nejedná se o dýmku jako skutečný předmět. Nápis tuto skutečnost podtrhuje a vytváří napětí mezi vizuálním a slovním. Jasnozřivost, 1930. Malba není zrcadlem skutečnosti. Tajemství, záhada, humor a vtip. Surrealismus jako zkoumání podstaty vizuální imaginace a slovní (jazykové) reflexe skutečnosti a jejího obrazu.

Max Ernst

1909 studium filozofie, dějin umění, literatury, psychologie a psychiatrie na Univerzitě v Bonnu, návštěvy útulků duševně chorých, kolem 1911 expresionismus, 1912 vliv výstavy Sonderbund v Kolíně nad Rýnem. Za první světové války na frontě, narukováním do války Ernst “zemřel”, jak napsal, a byl znovuvzkříšen demobilizací. 1919 – koláže. 1919-1920 v Kolíně nad Rýnem - Dada. 1921 – Paul Eluard , pak André Breton. 1923 – Paříž. 1925 – techniky “náhodného” procesu – frotáž, gratáž (grattage = škrábání malby aby se projevíly vrstvy pod ní).

Fascinace ptáky – vynález ptáka Loplop – alter- ego, člověk – pták. Měsíční krajiny divných světů, přenos frotáže a gratáže do malby, podivné struktury dávných pralesů

Suprematismus

Základní geometrické formy, čtverec a kruh, bezpředmětný svět, supremus = cosi vyššího, směřující vzhůru, či co je nadřazené. Poprvé vystavil Malevič suprematismus - černý čtverec na bílé - na výstavě 0.10 v roce 1915 v Petrohradu. Od roku 1915 – skupina Supremus: mj. Olga Rozanova, Ivan Kljun, Ljubov Popova, Nikolaj Suetin, Ilja Čašnik ad. Černý čtverec – bílá na bílé – monochromy.

Kazimir Malevič

Rodák z vesnice u Kijeva, rodiče etničtí Poláci, Seweryn a Ludwika Malewicz, první ze 14 dětí, dle posledních výzkumů (D. Gorbačev, Malevič a Kijev, Kijev 2006) narozen 23.2.1879.

Kolem roku 1900 impresionismus.

1904 Moskva, studium na umělecké škole, symbolismus, teosofie, podněty ikony a lidové umění.

1911-1912 – vliv Larionova a Gončarovová – venkovský primitivismus.

1913 kubofuturismus, Chlebnikov a Kručenyh: opera Vítězství nad sluncem – Malevič kostýmy a dekorace.

Futuristický manifest – alogismus, proti konvencím myšlení, „zaumný“ jazyk Chlebnikova.

1914-1915 alogický kubismus – viz. kráva a housle.

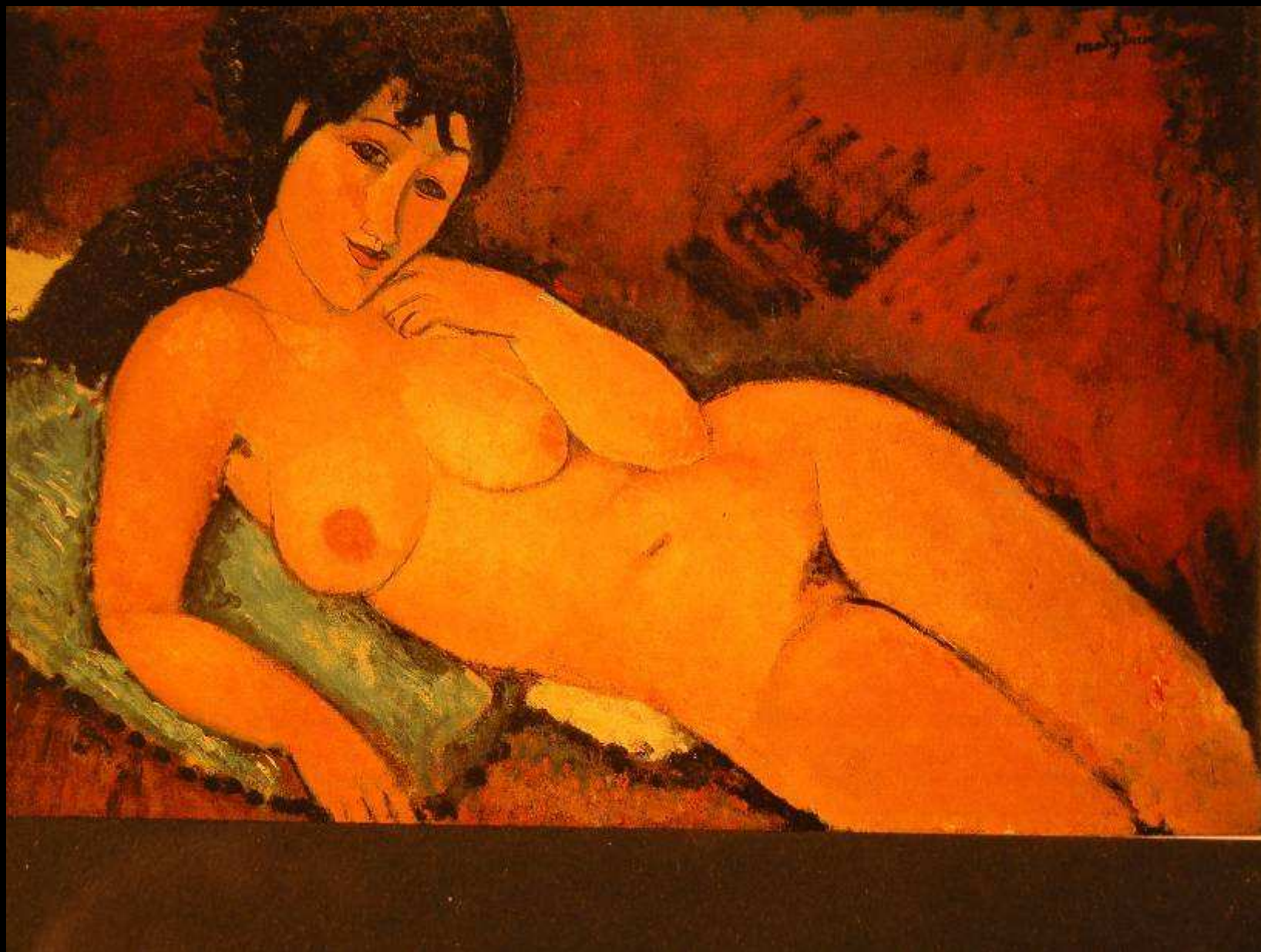
Suprematismus – 1915 – “vyšší vědomí” - “bezpředmětný svět” – mimo skutečnost.

Po revoluci: Vitebsk do 1922, pak Leningrad a Kijev.

Od poloviny dvacátých let – návrat k figuře, impresionismus, později suprematistická figura – venkované – odcizení – vliv stalinismu.

Literatura:

- Vincenc Kramář, *Kubismus*. Brno 1921
- Sarane Alexandrian, *Surrealist Art* London 1970
- Roland Penrose, *Picasso*. Praha 1971
- Miroslav Lamač, *Myšlenky moderních malířů*. Praha 1989
- Salvador Dalí, *Tajný život Salvadora Dalího*. Praha 1994
- Michel Foucault, *Toto nie je fajka*, Bratislava 1994
- Maurice Nadeau, *Dějiny surrealismu*. Votobia 1994
- Jiří Padrta, *Kazimir Malevič a suprematismus*. Praha 1996
- Kazimir Malevič, *Reakční žonglérství*, ed. Tomáš Glanc, Praha 1997
- Jindřich Chalupecký, *Úděl umělce. Duchampovské meditace*. Praha 1998
- Mark Antliff - Patricia Leighton. *Cubism and Culture*. London 2001.
- Neil Cox, *Cubism*. London 2000.
- Amy Dempseyová, *Umělecké styly, školy a hnutí*, Slovart 2002
- Elisabeth Cowling, *Picasso: Style and Meaning*. London 2002
- Ian Gibson, *Život Salvadora Dalího*. Praha 2003
- Pepe Karmel. *Picasso and the Invention of Cubism*. Yale University Press. 2003
- Ingo F. Walther ed., *Umění 20. století*, I. díl, Bratislava 2004
- Ingo F. Walther, *Picasso*. Taschen 2005
- Hal Foster et al., *Umění po roce 1900*. Praha 2007

Amedeo Modigliani, Akt na modrém polštáři, 1907

Jules Pascin,
Ležící akt, 1925

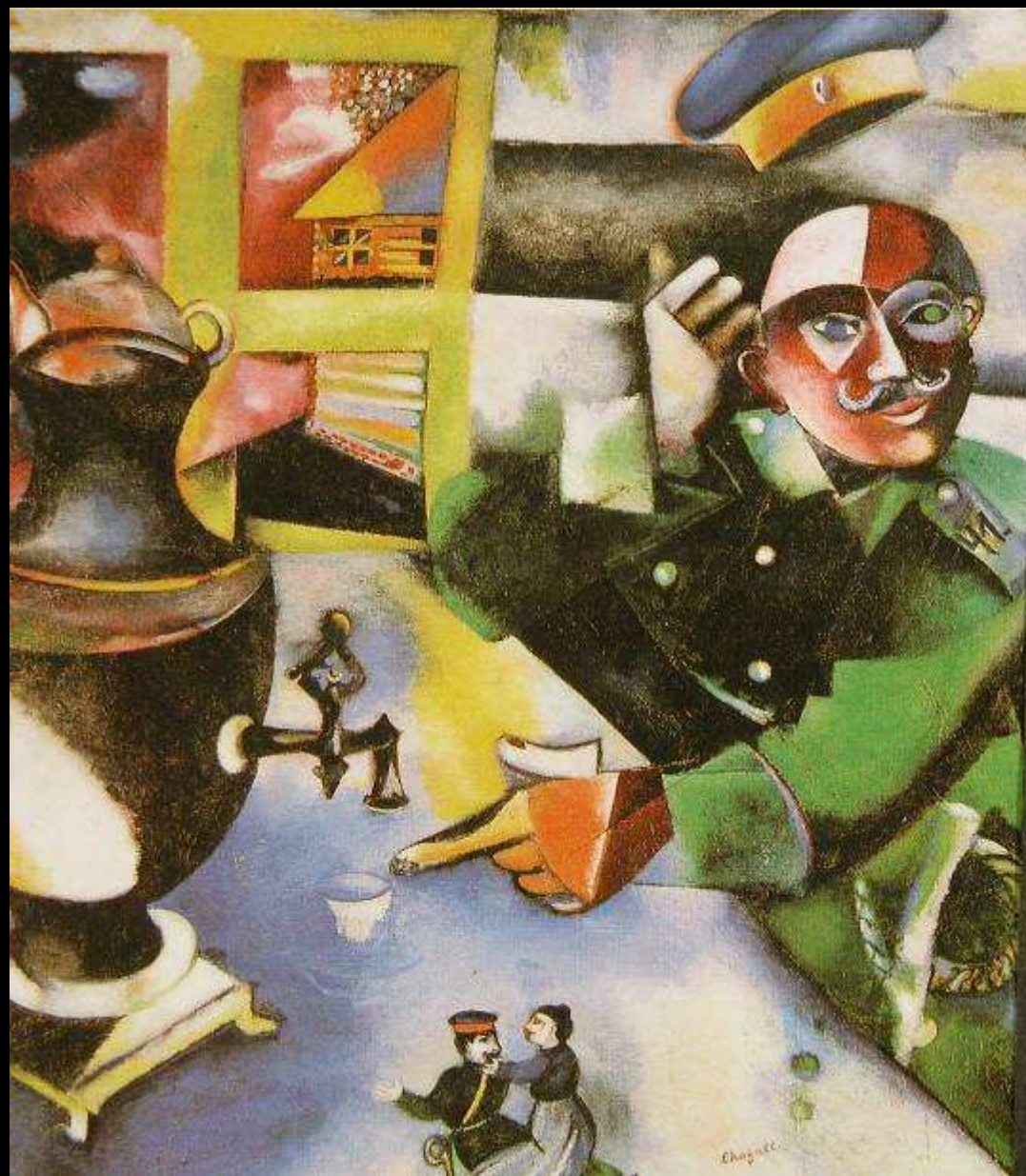

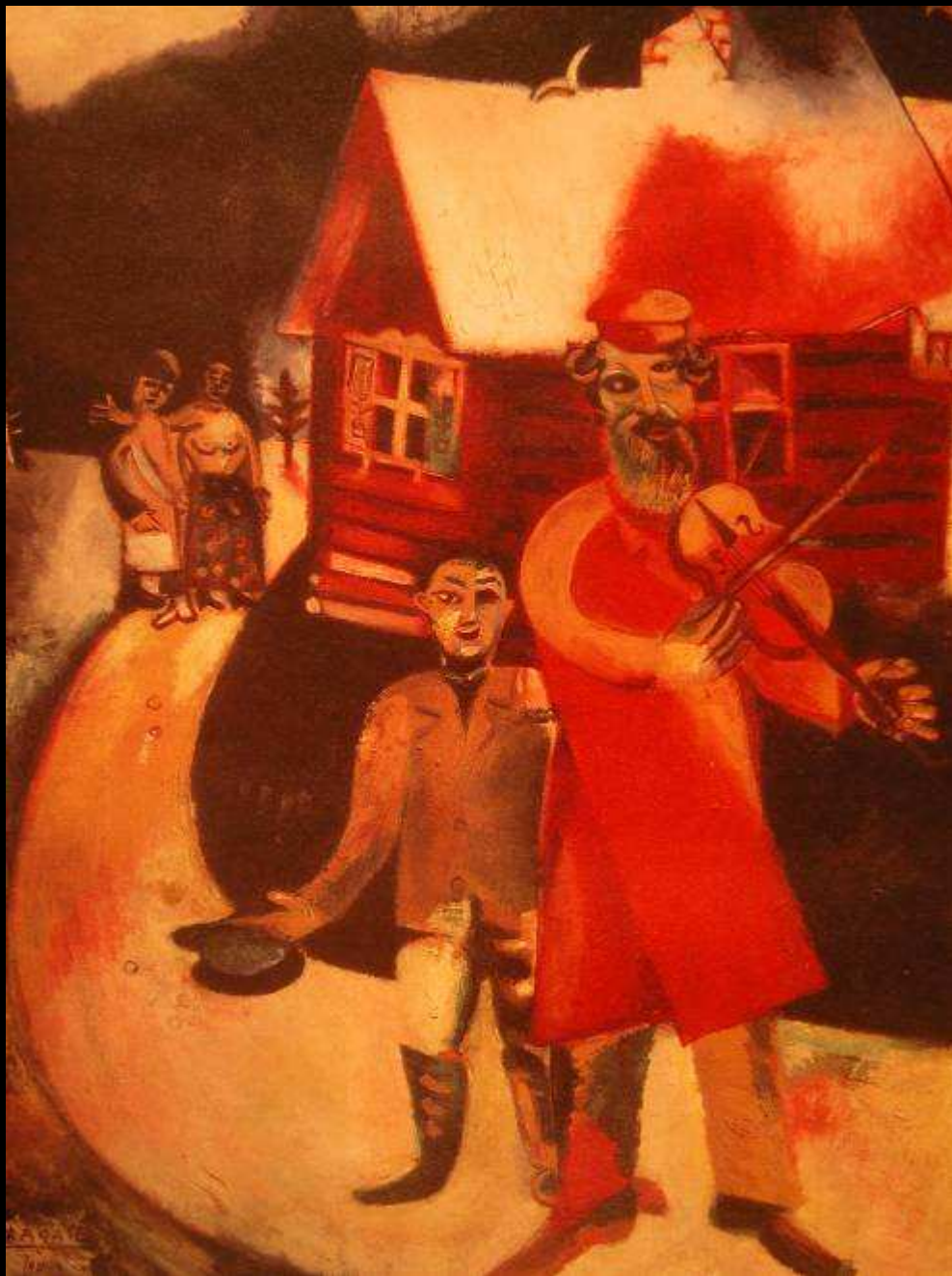
Marc Chagall, Narozeniny, 1915

Marc Chagall, Obchodník s dobytkem, 1912

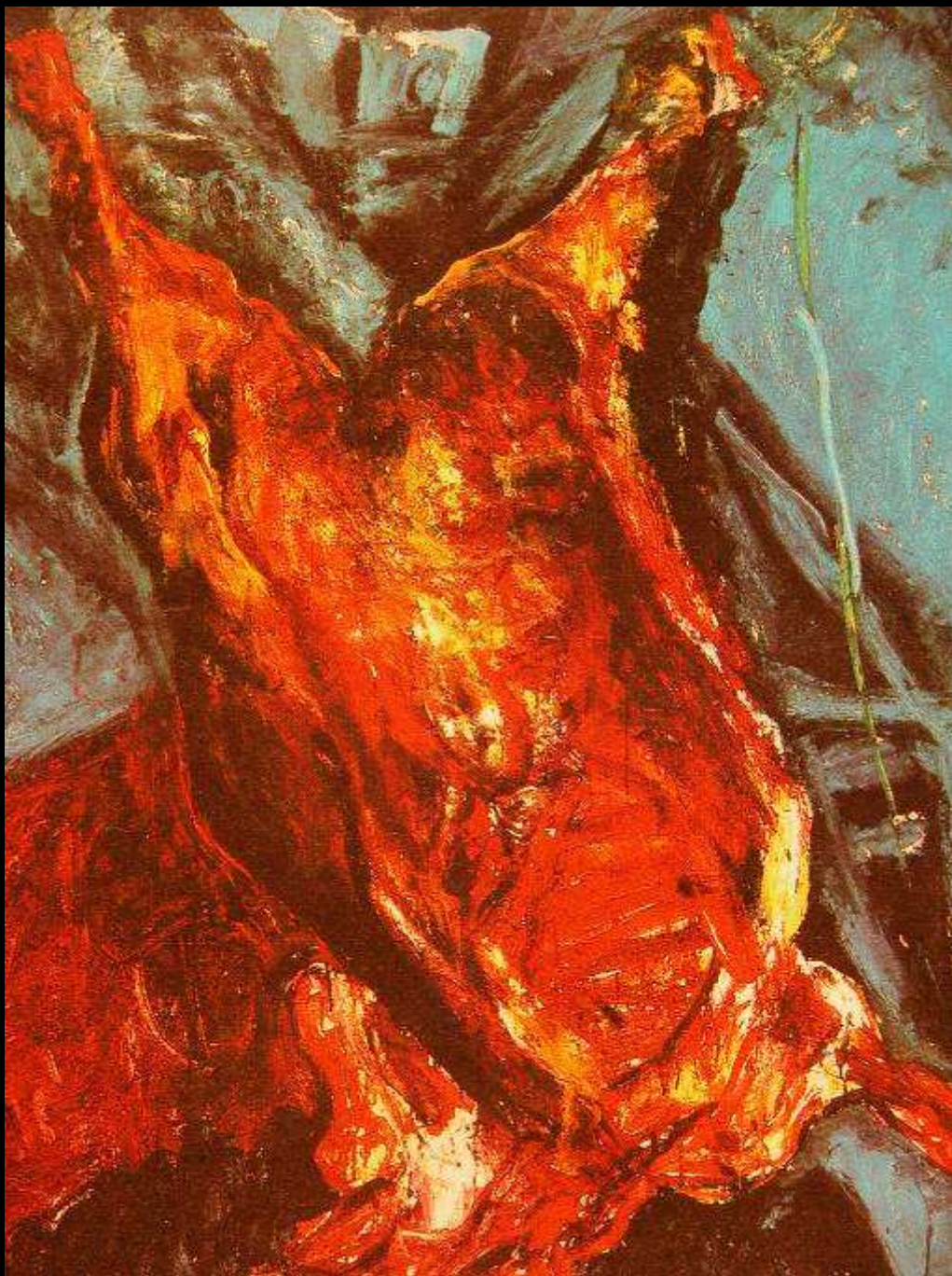

Marc Chagall,
Voják pije,
1911-1912

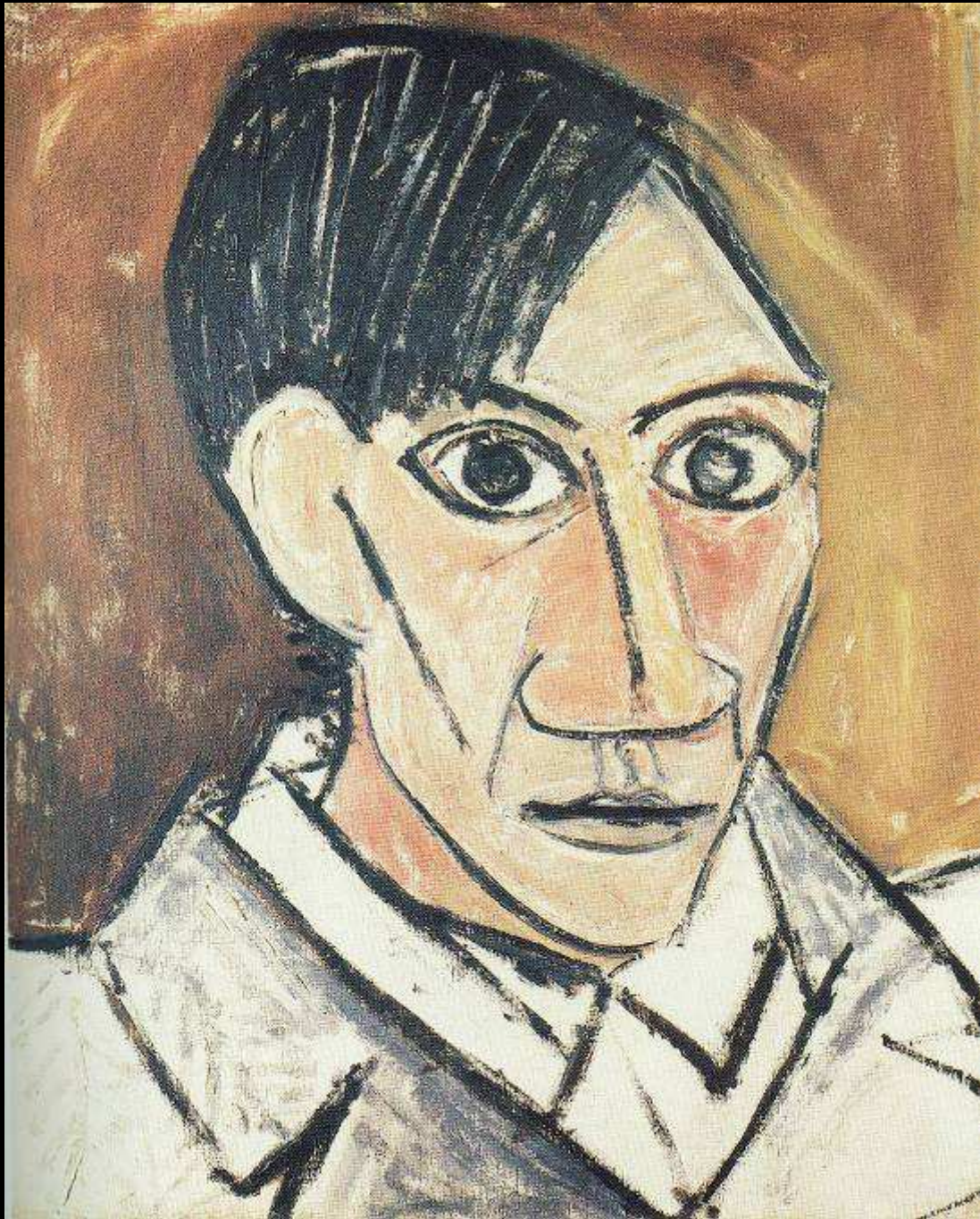

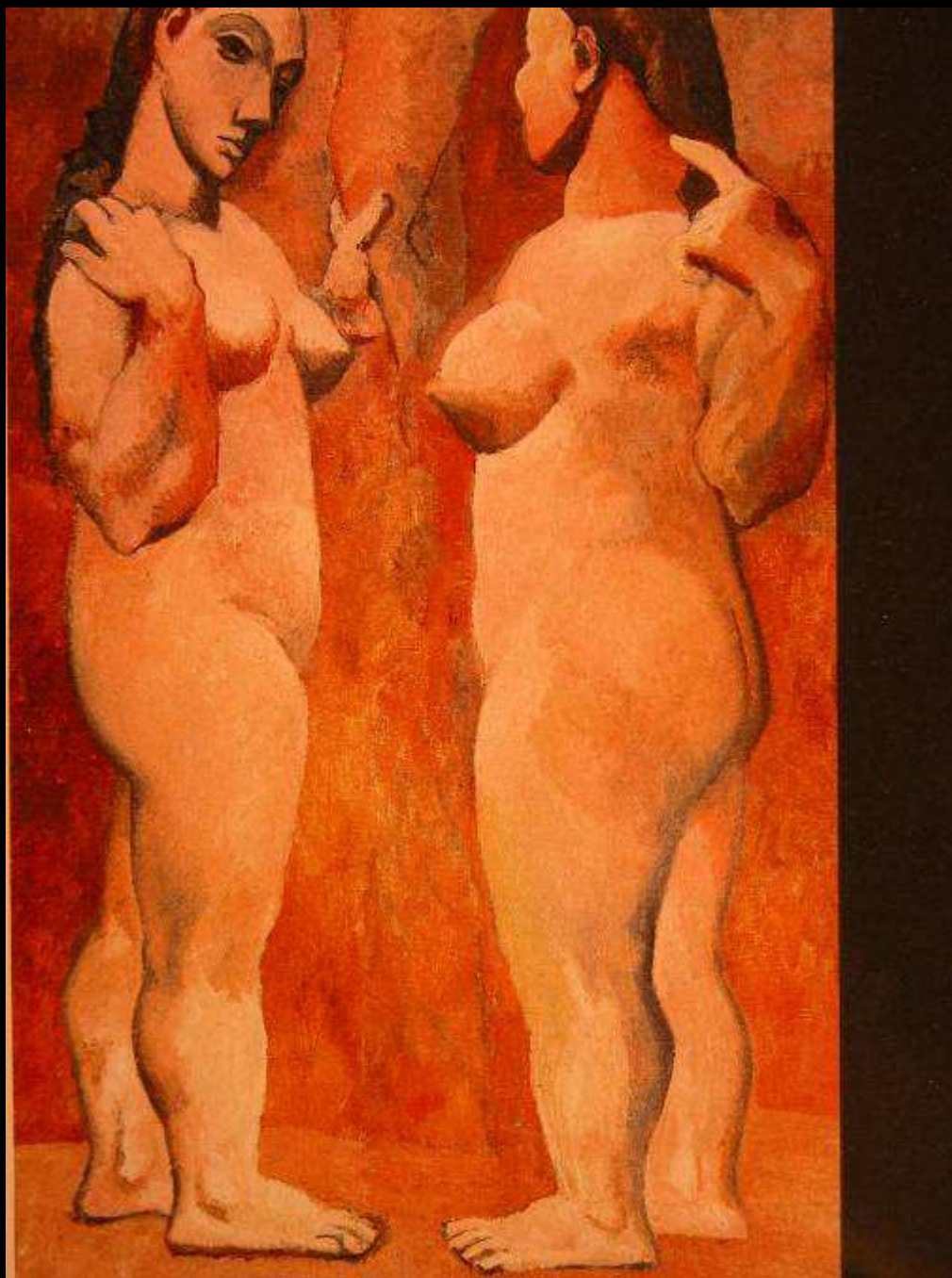
Marc Chagall
Šumař, 1911-1914

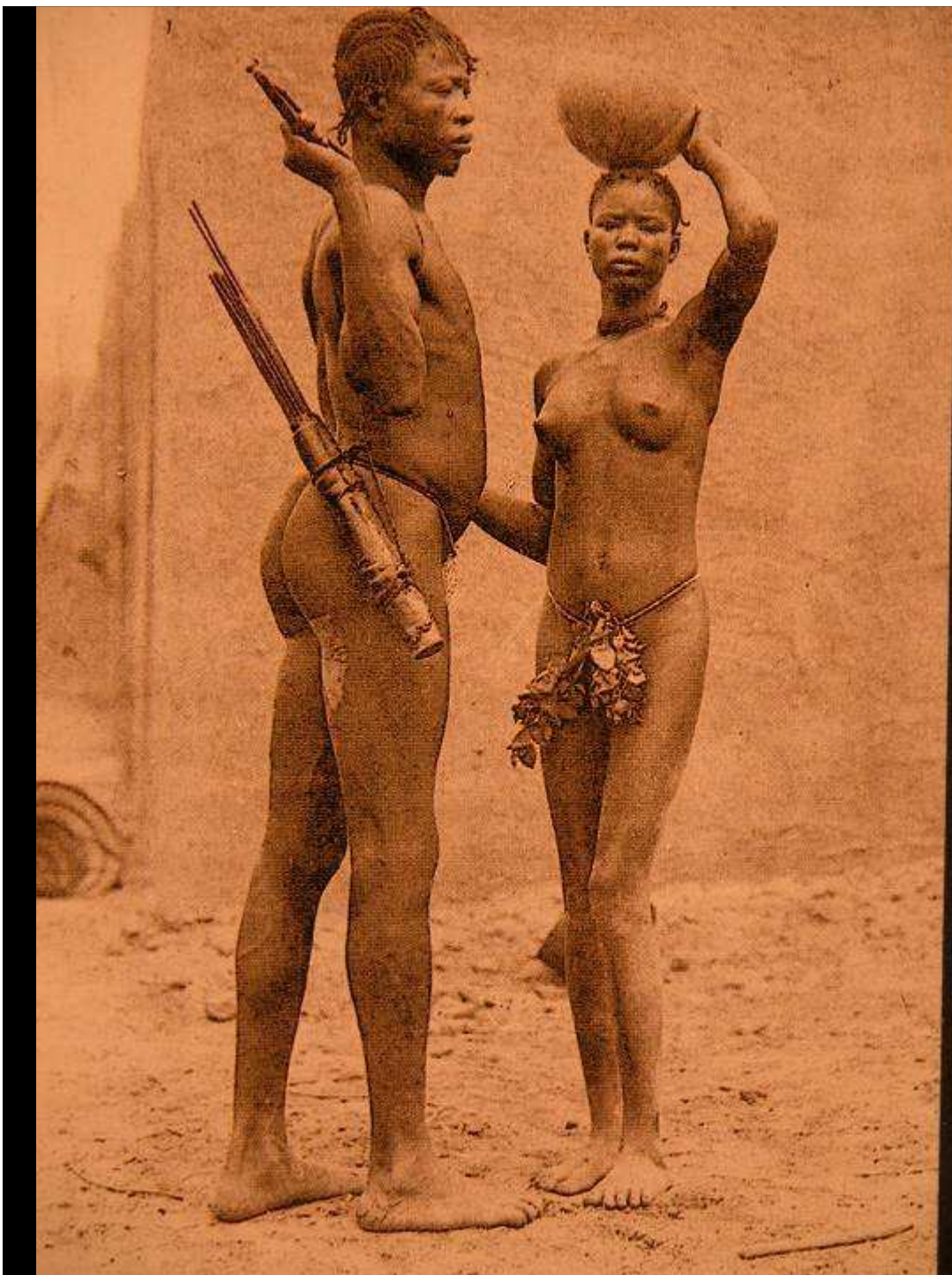
Chaim Soutine
Stažený vůl,
1924

Pablo Picasso,
Autoportrét,
1907

Pablo Picasso, Dva
akty, 1906

Edmond Fortier,
Muž a žena
kmene Malinké,
Záp. Afrika, 1906

Pablo Picasso,
Hlava ženy,
1906-1907

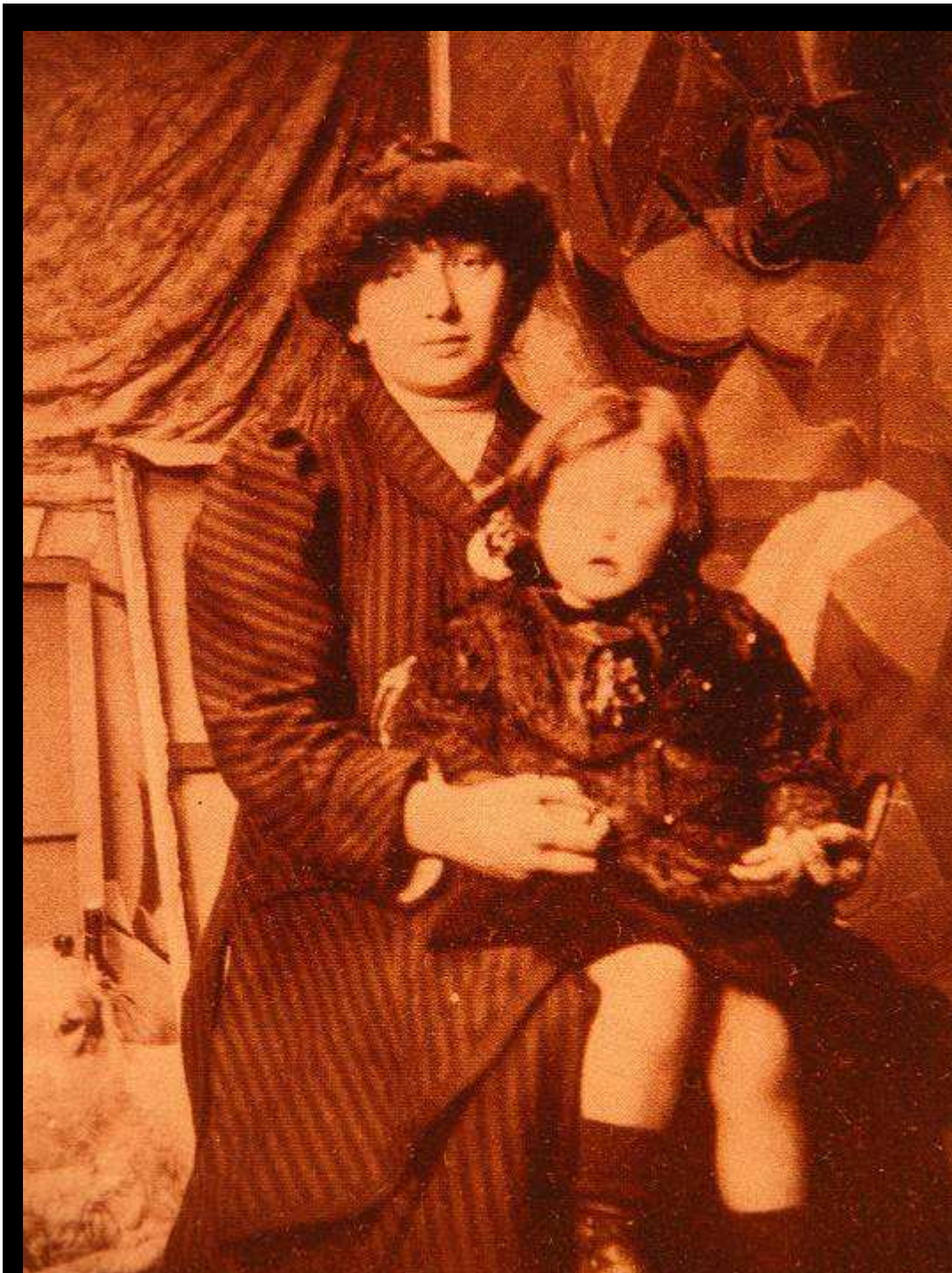
Etude N° 84
Femme Malinké

Edmond Fortier,
Žena kmene
Malinké, Záp.
Afrika, 1906

Pablo Picasso,
Akt, 1907

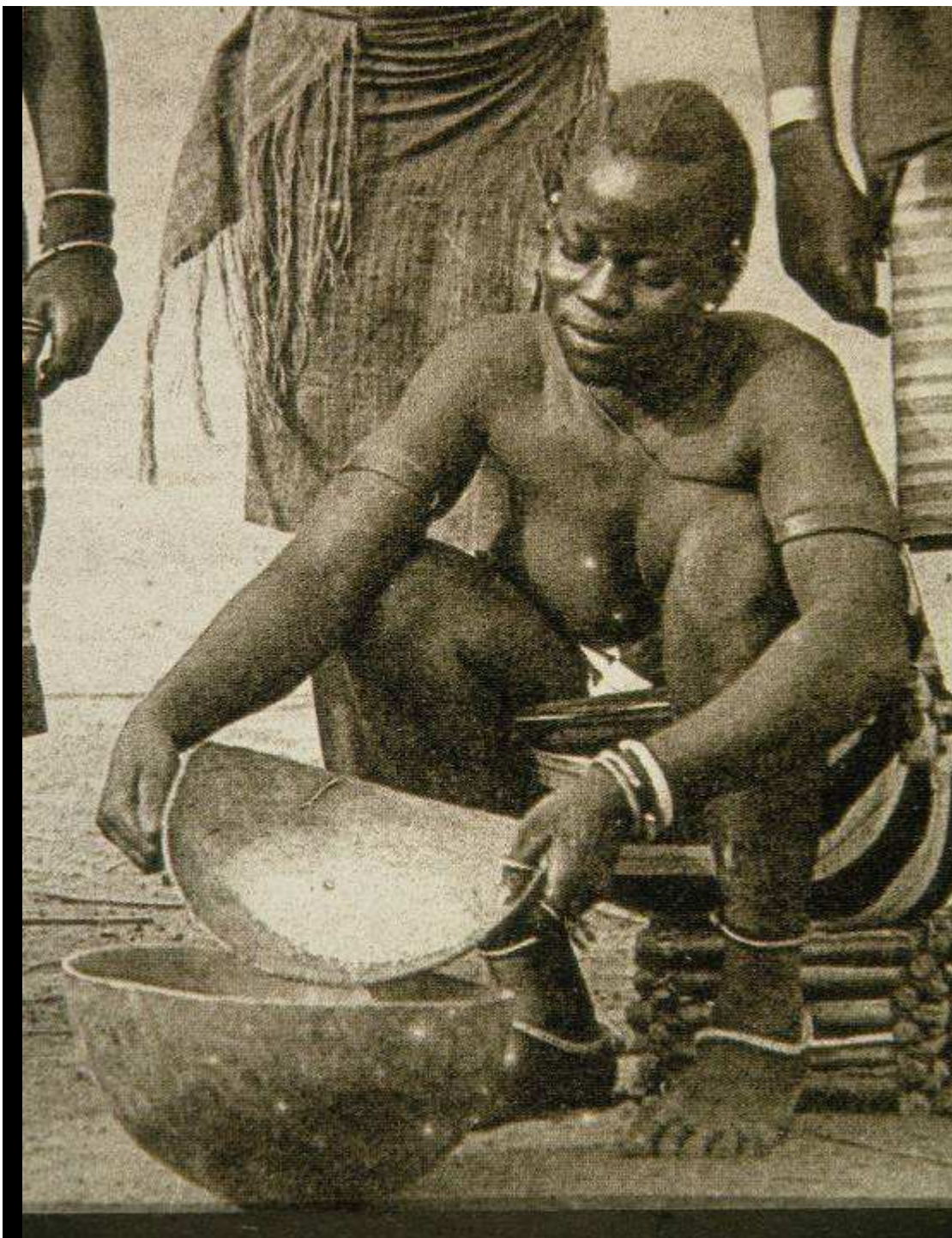
Pablo Picasso,
Fotografie
Fernandy
s dítětem, 1908

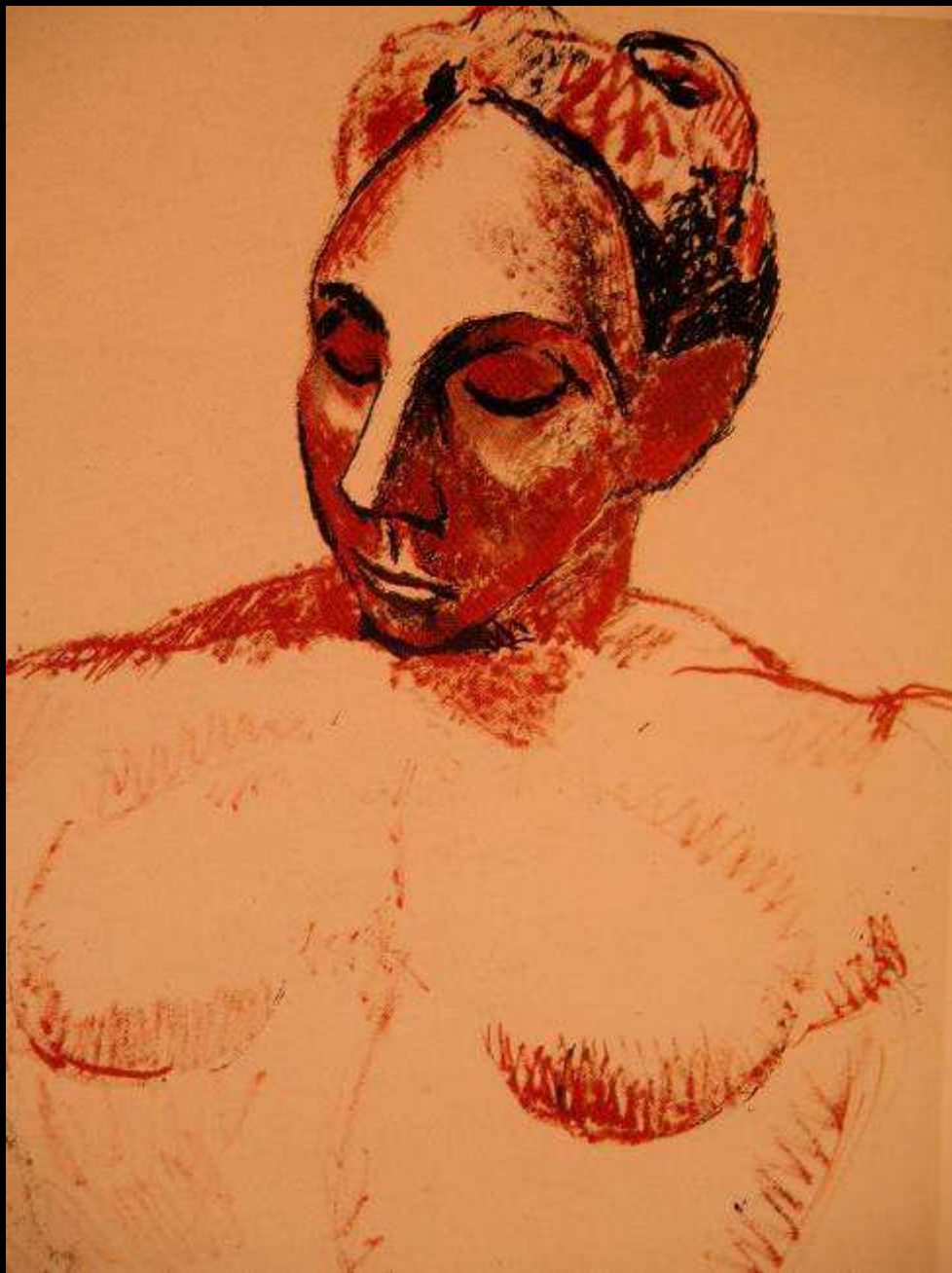
Pablo Picasso,
Žena
s dítětem, 1908

Edmond Fortier, Typy žen ze záp. Afriky, 1906

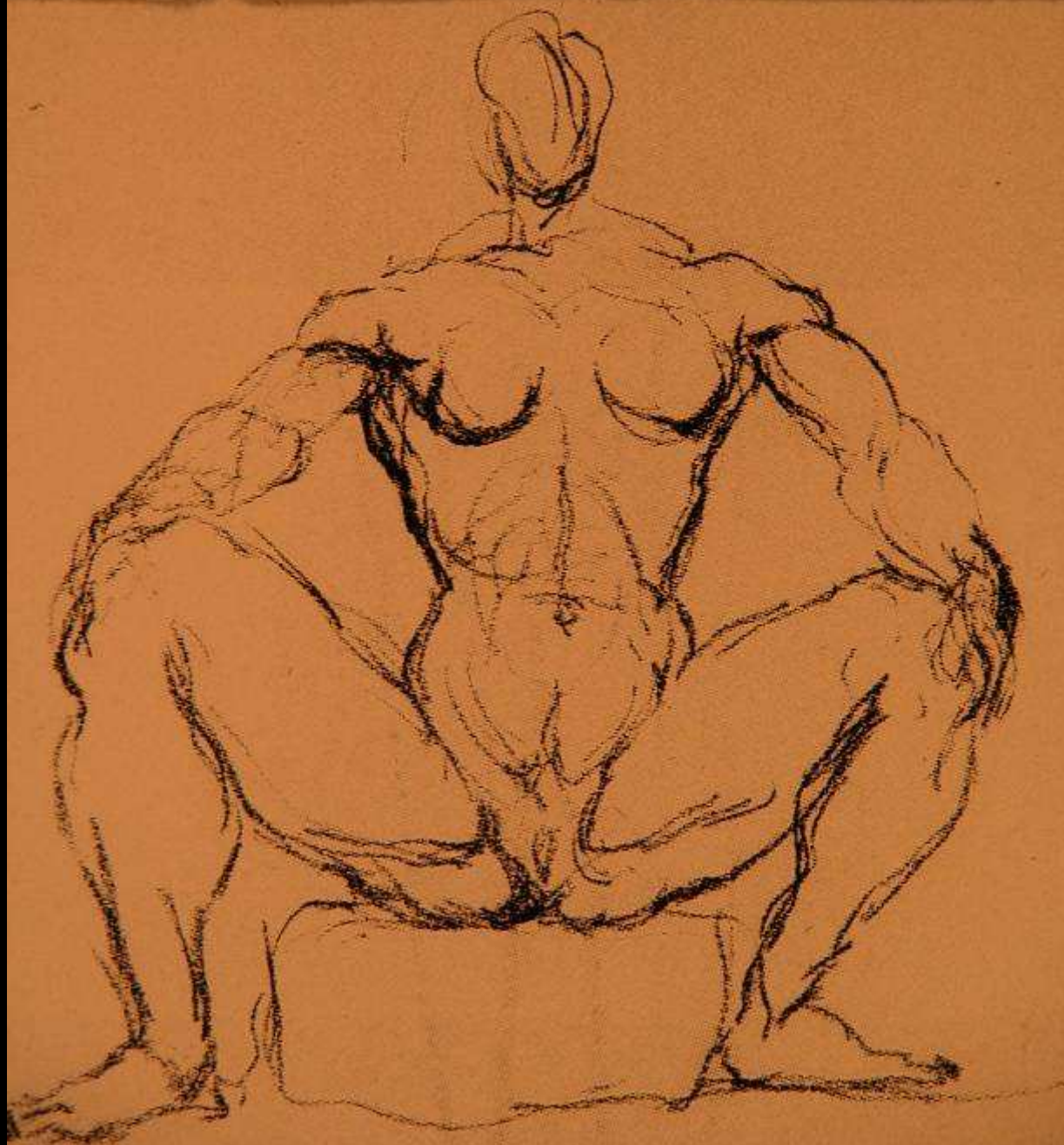

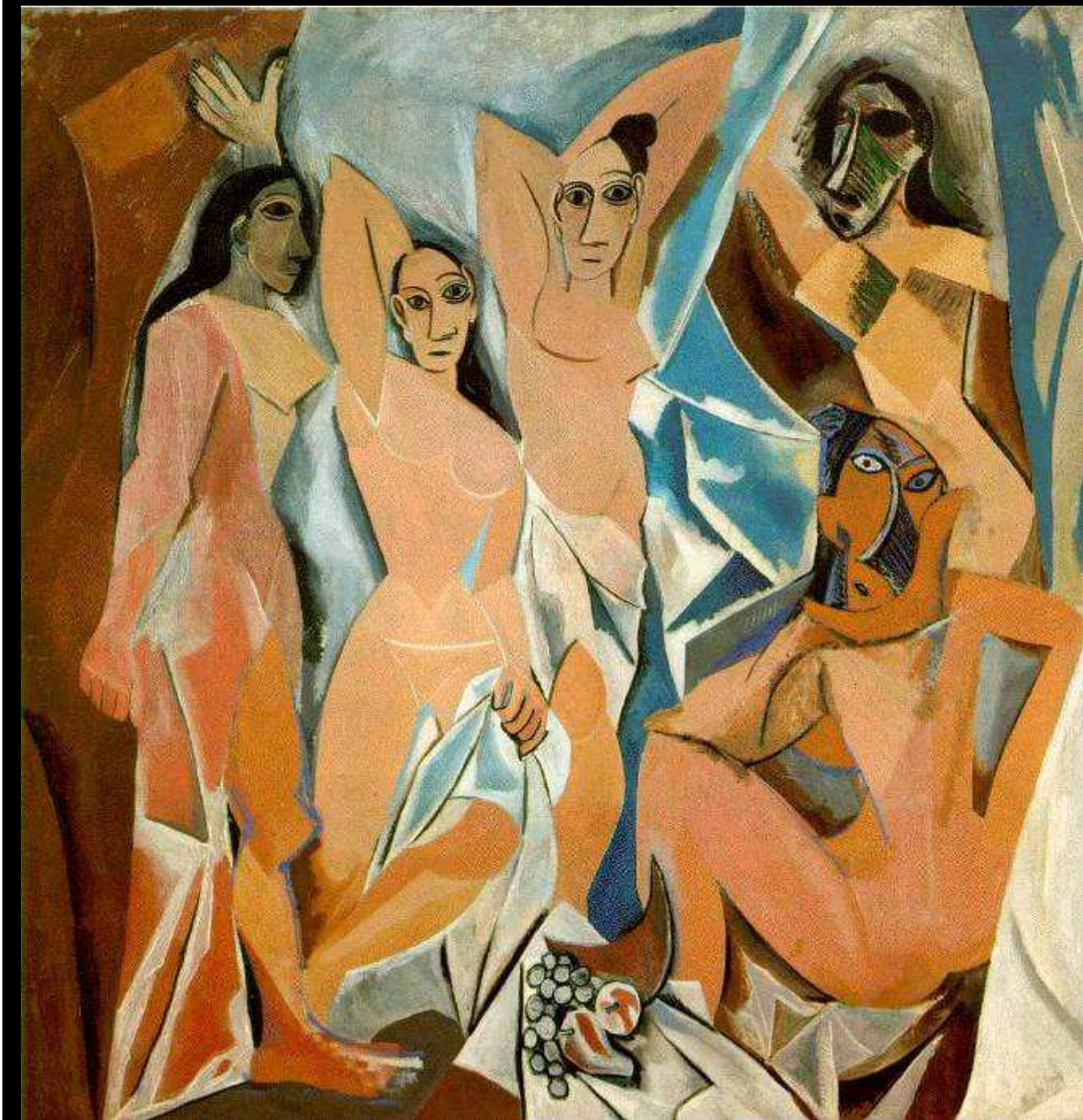
Edmond Fortier,
žena ze záp.
Afriky (detail),
1906

Pablo Picasso,
Studie hlavy,
1906-1907

Pablo Picasso,
Studie sedící
pro
Avignonské
slečny, 1907

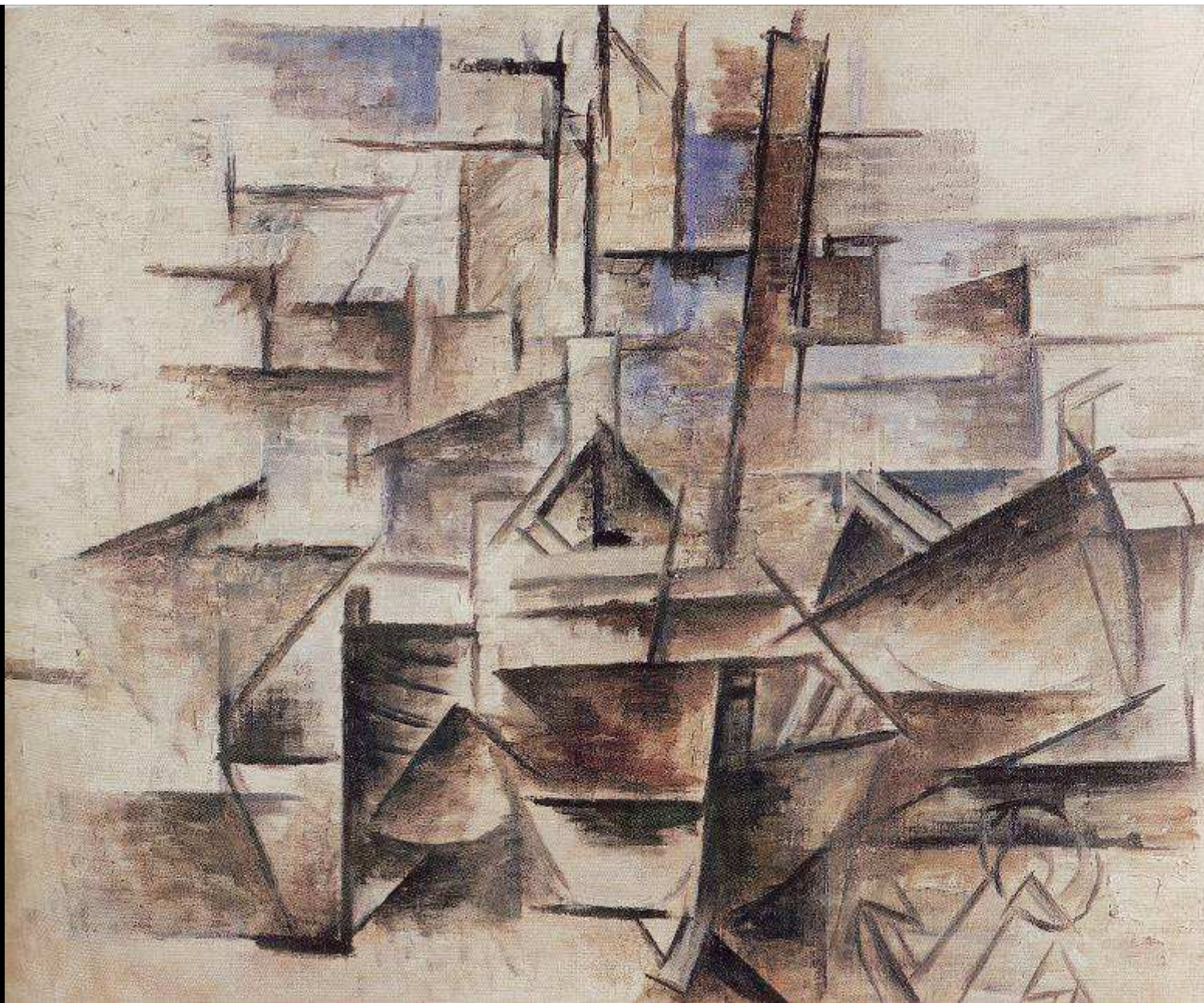
Pablo
Picasso,
Avignonské
slečny,
1907

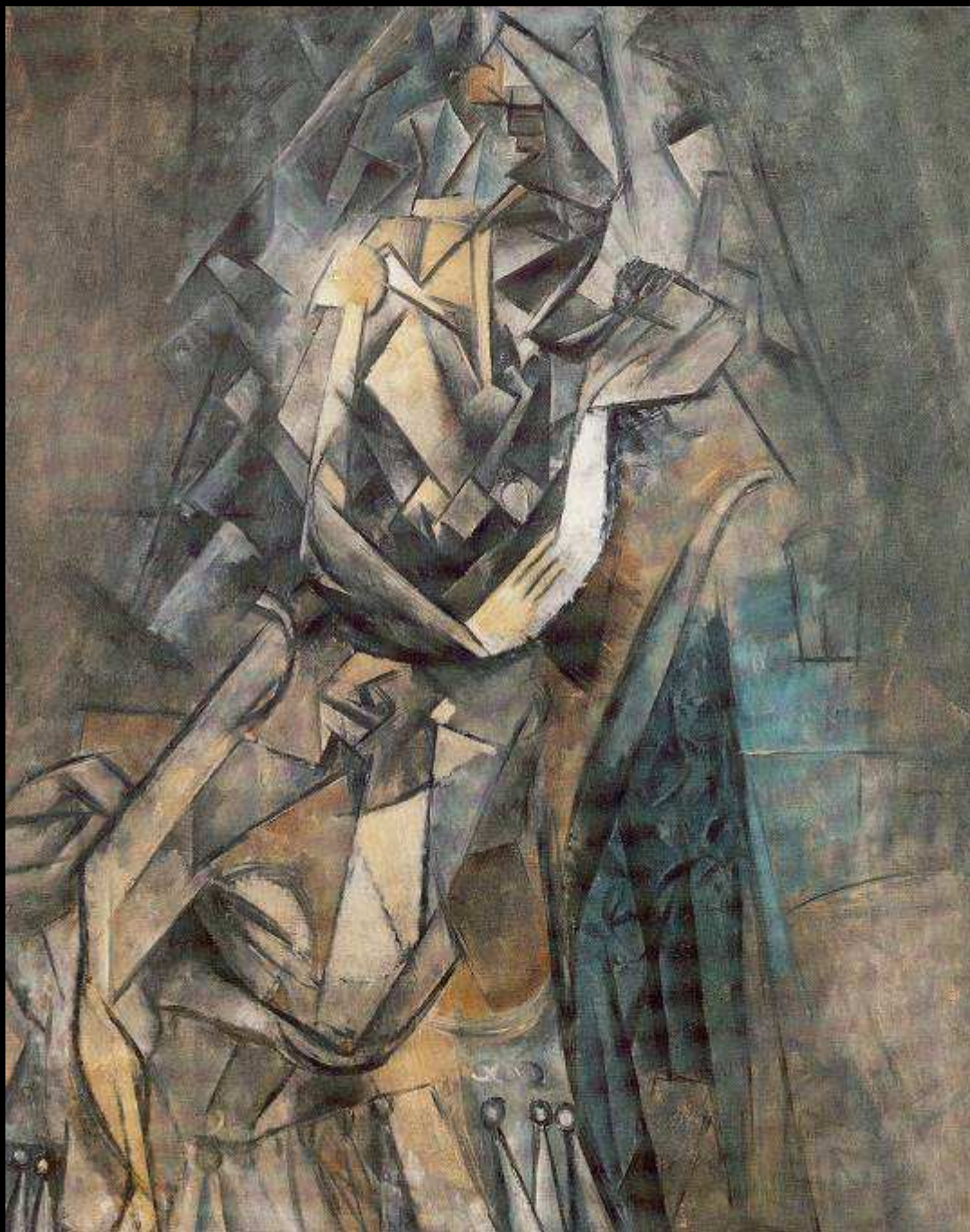
Pablo Picasso, Domy na kopci, 1909

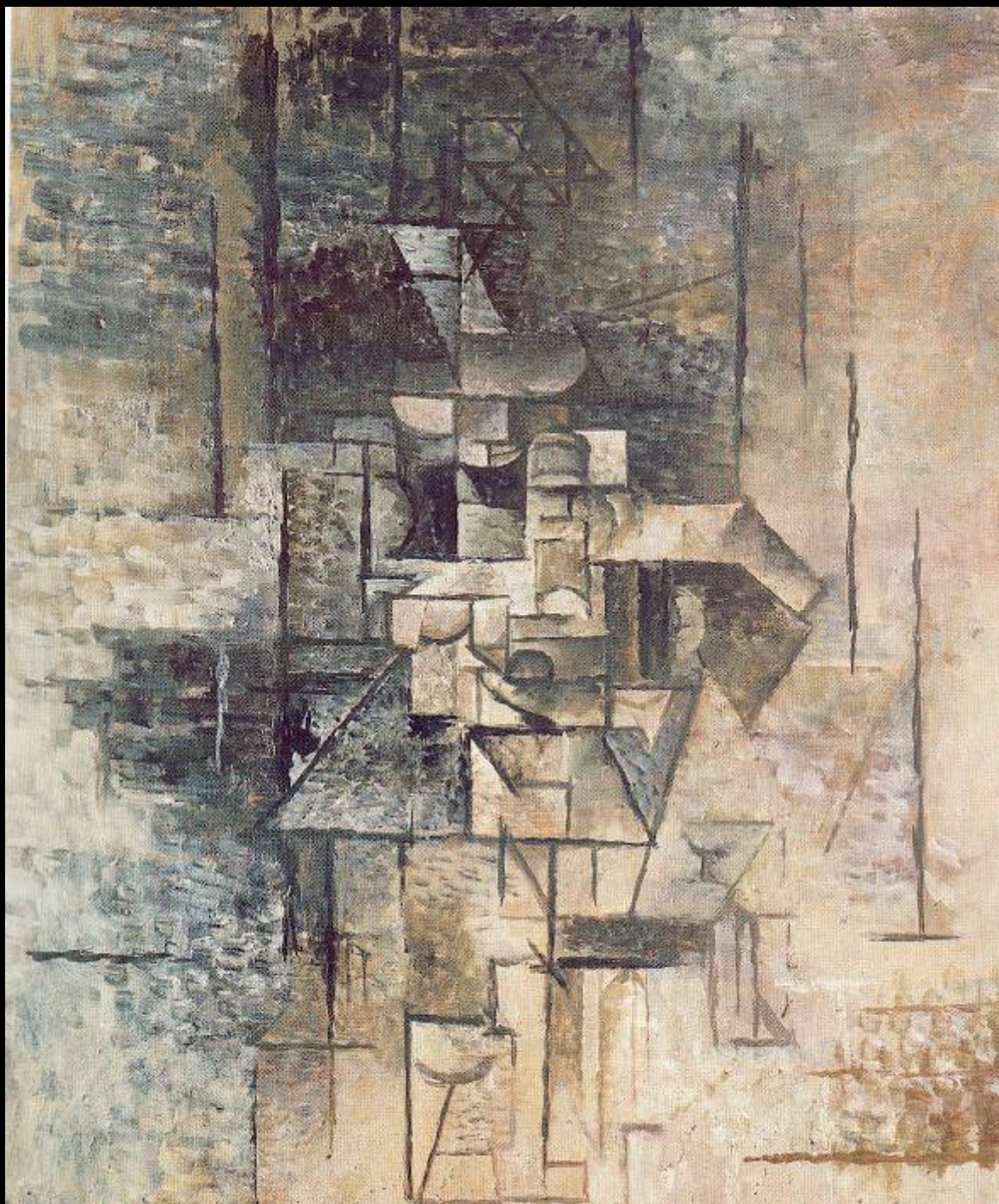
Pablo Picasso, Skříňka, šálek, jablko a skenice, 1909

Pablo Picasso, Přístav v Cadaques, 1909

Pablo Picasso,
Žena
v lenošce,
1910

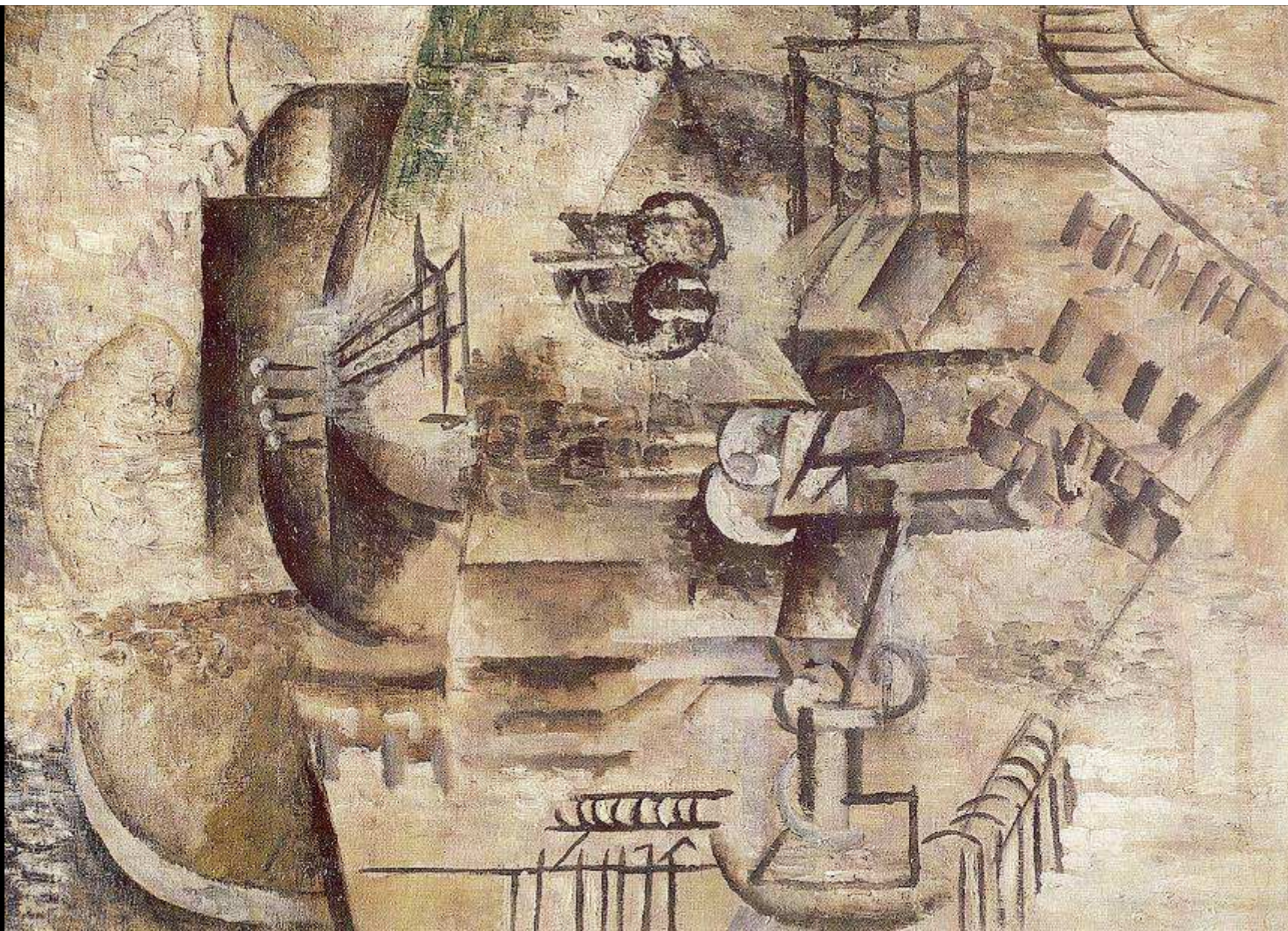
Pablo Picasso,
Žena hrající
na kytaru,
1911

Pablo Picasso,
Klarinet, 1911

Pablo Picasso,
Žena s kytarou u piana,
1911

Pablo Picasso, Mandolína a sklenice pernodu, 1911

Pablo Picasso Zátíší s výpletem židle 1912

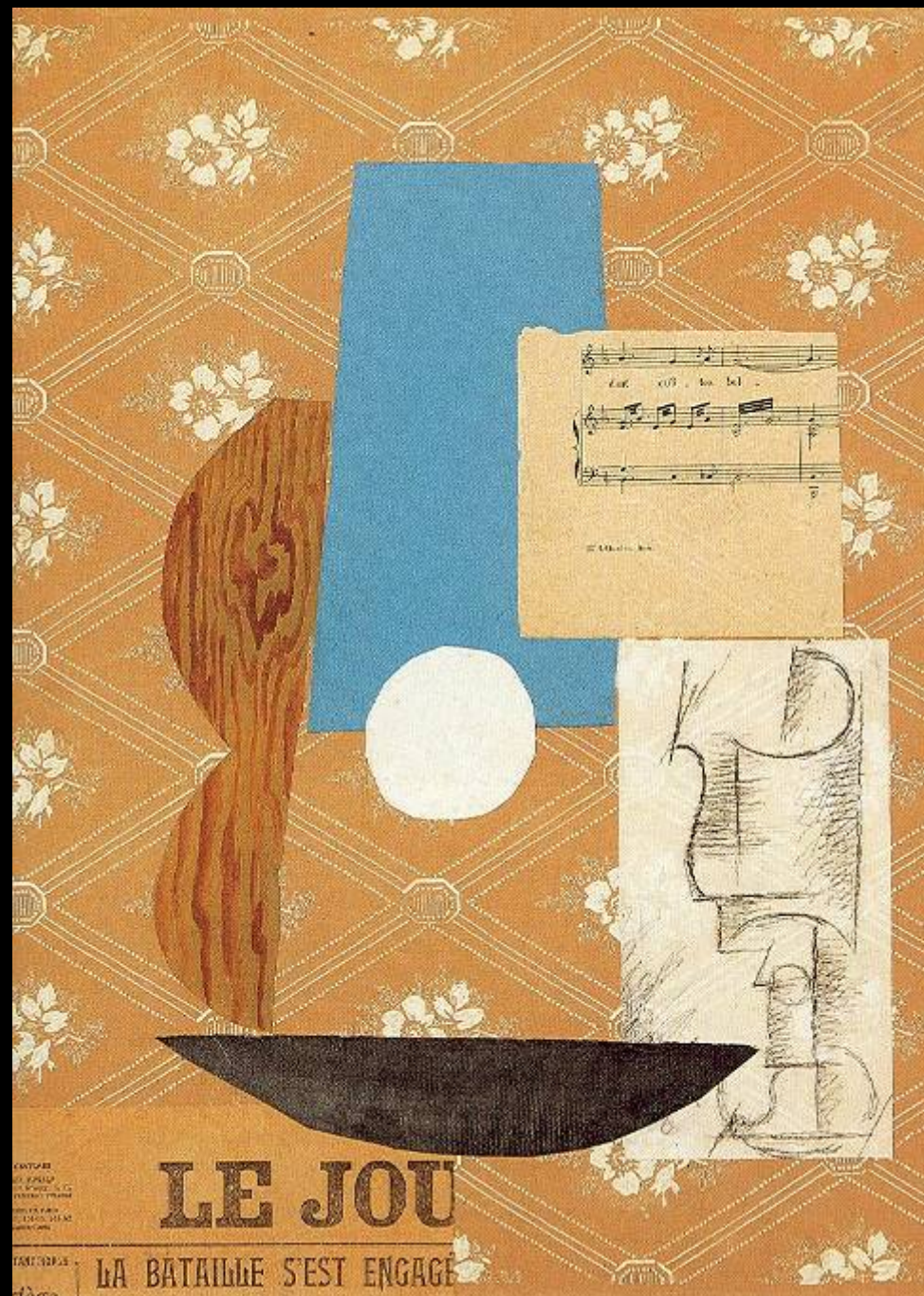

Pablo Picasso,
Housle,
sklenice ,
dýmka a kotva,
1912

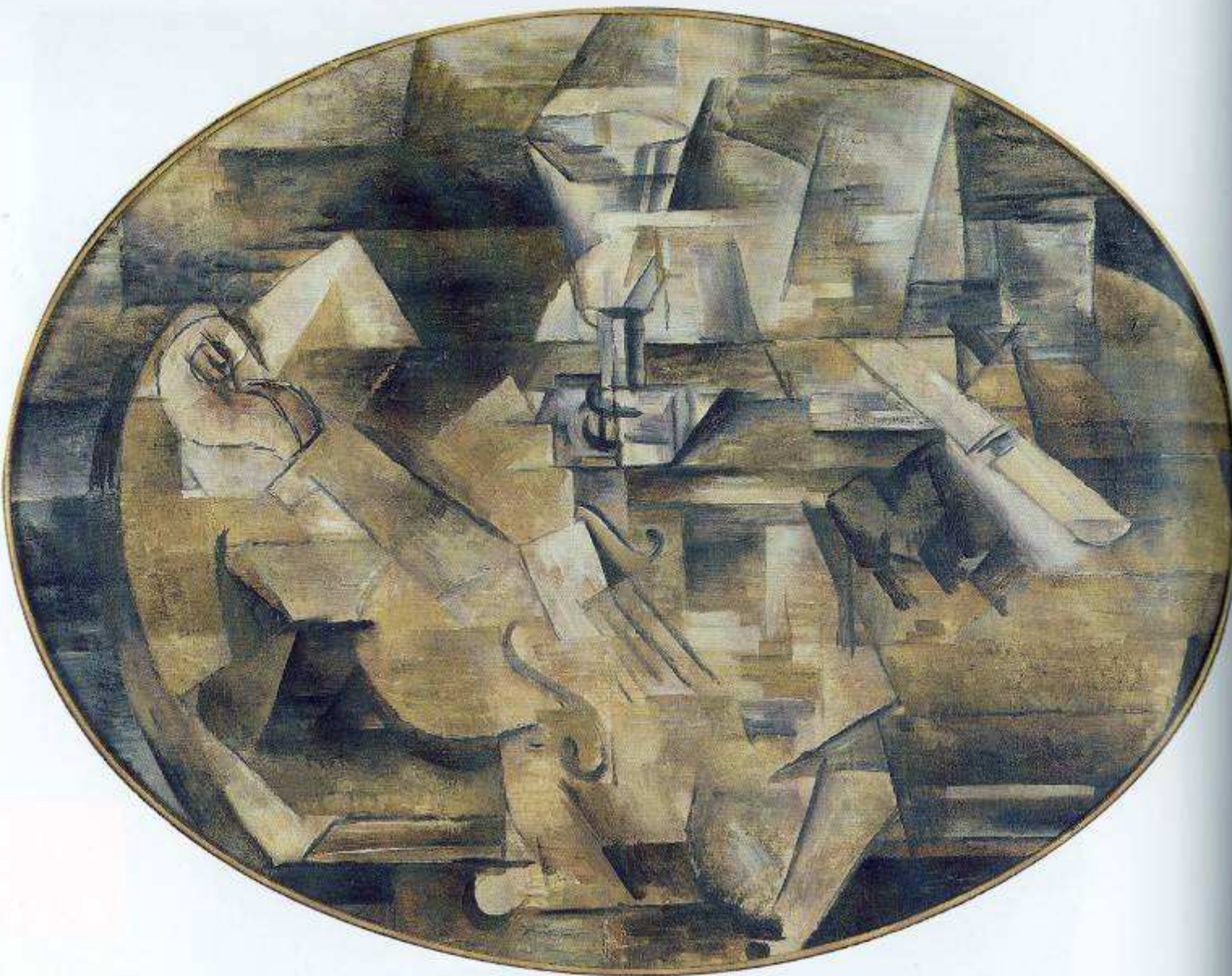
Pablo Picasso, Žena v křesle, 1913

Pablo Picasso, Koláž, 1913

Georges Braque
Domy v
L'Estaque
1908

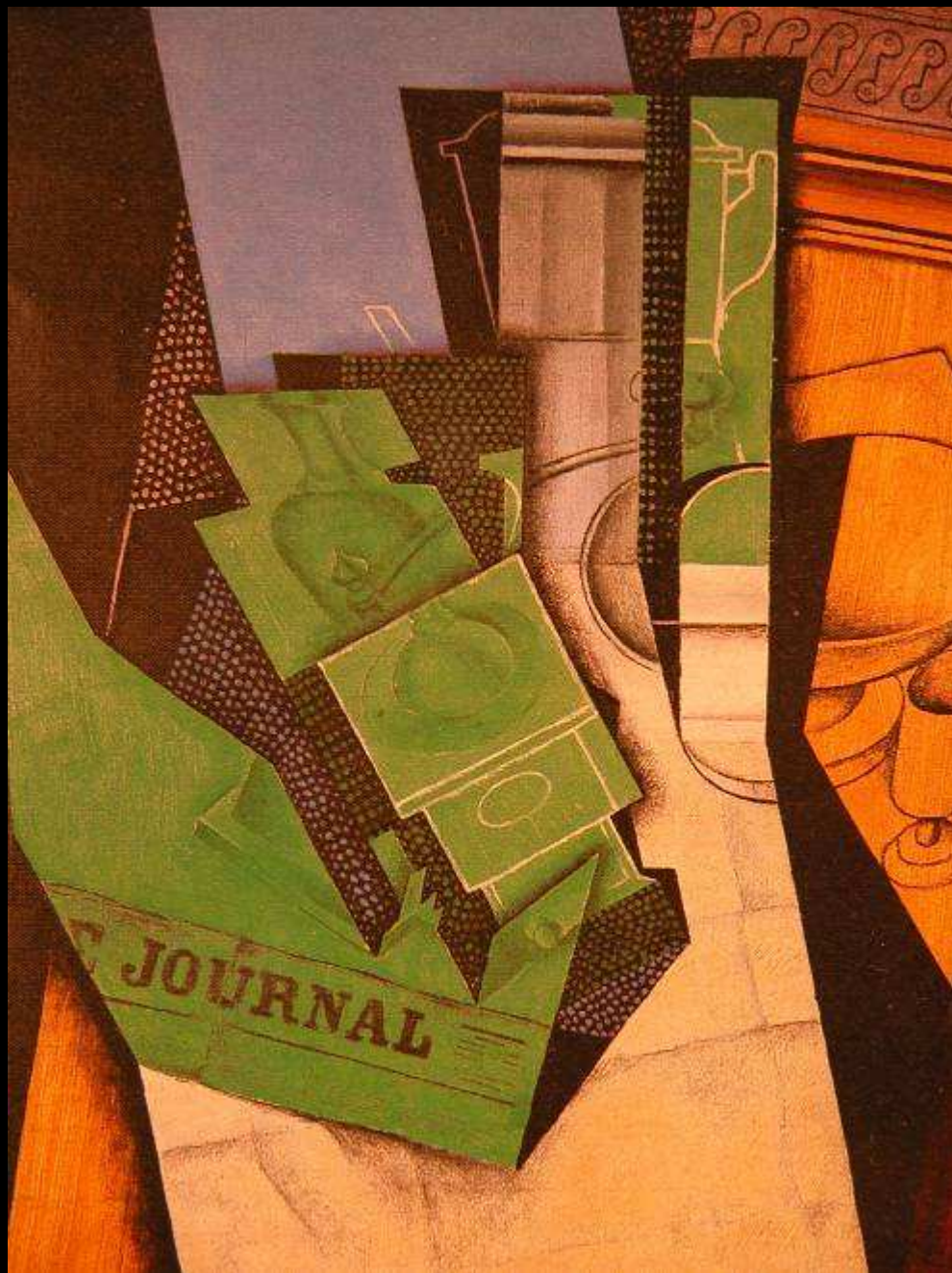
Georges Braque, Zátiší s houslemi a sklenicí, 1910

Georges Braque Pocta J. S. Bachovi 1912

Juan Gris, Zátiší s dýmkou a novinami (Fantomas),
1915

Juan Gris, Snídaně,
1915

Henri Gaudier-Brzeska,
Tanečnice, 1913

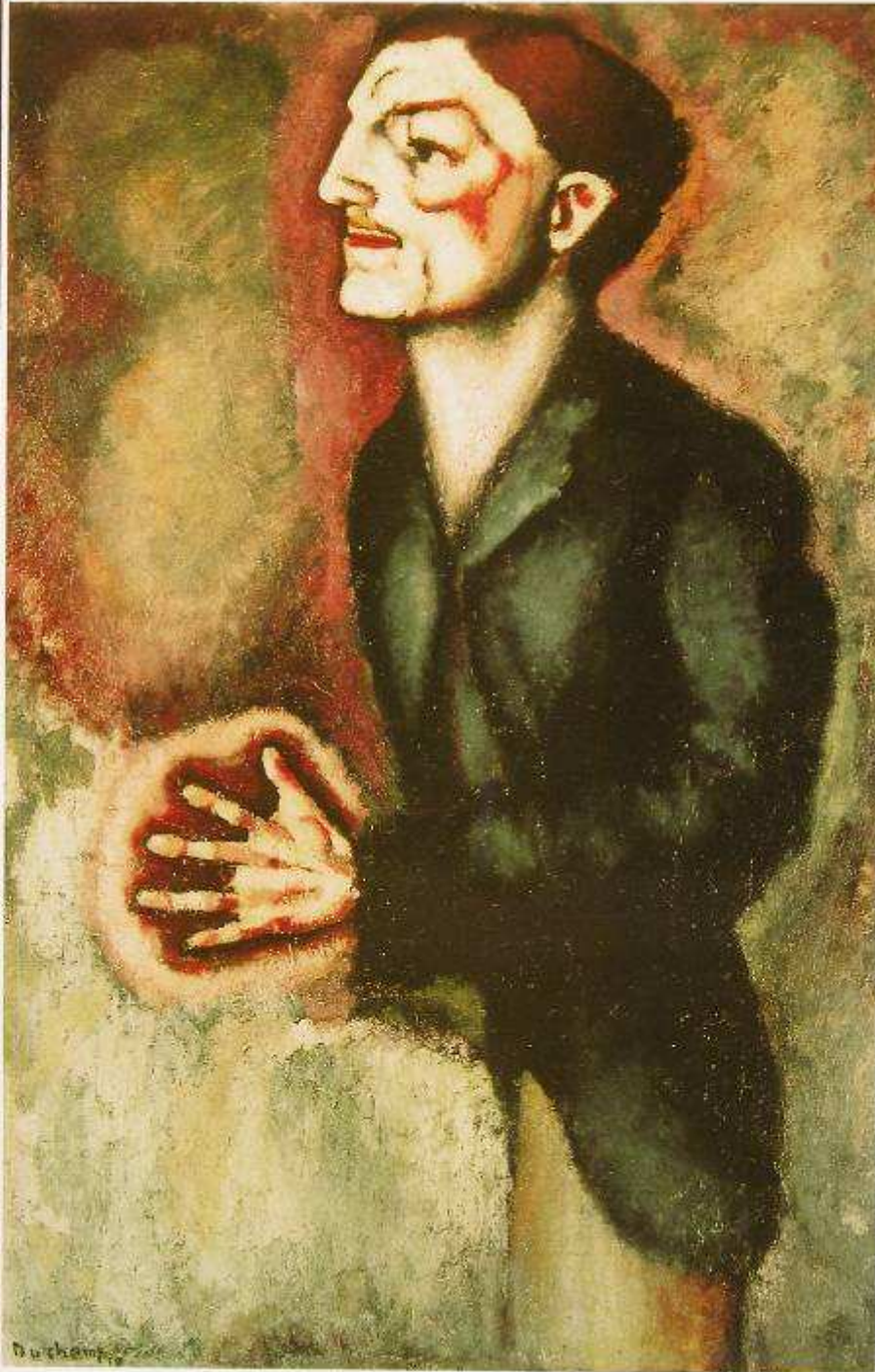
Fernand Léger,
Schodiště, 1914

Fernand Léger, Odpočinek v červeném pozadí, 1949

Michail Larionov, Rayonismus, 1912-1913

Marcel Duchamp,
Portrait Dr. R.
Doumouchela,
1910

Marcel Duchamp, Mladý muž a dívka na jaře, 1911

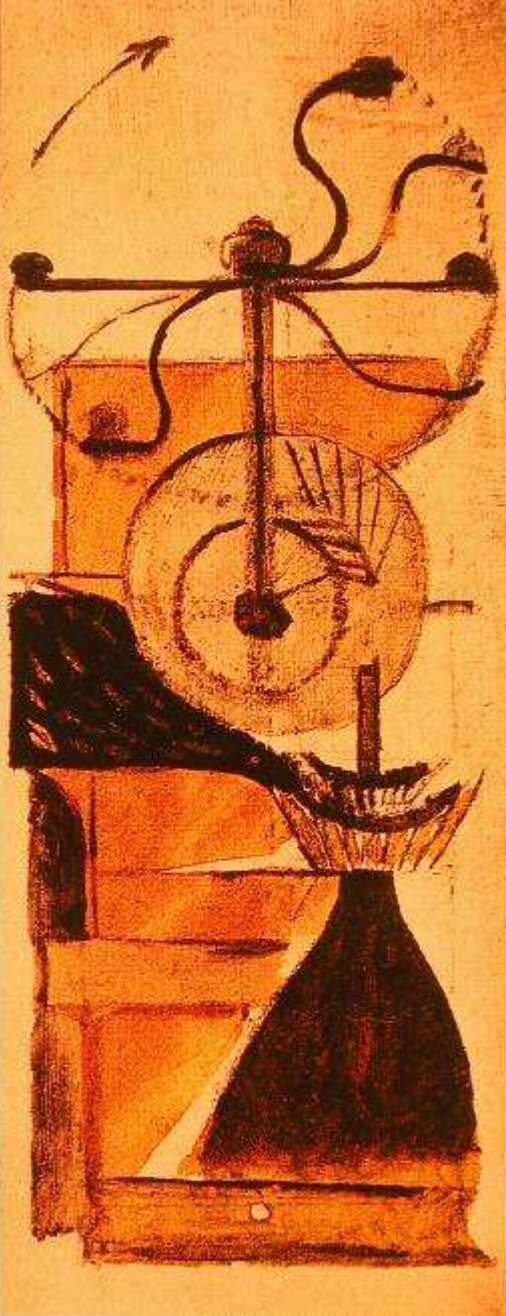
Marcel Duchamp,
Sonáta, 1911

Marcel
Duchamp,
Hráči šachu,
1911

Marcel Duchamp,
Nevěsta, 1912

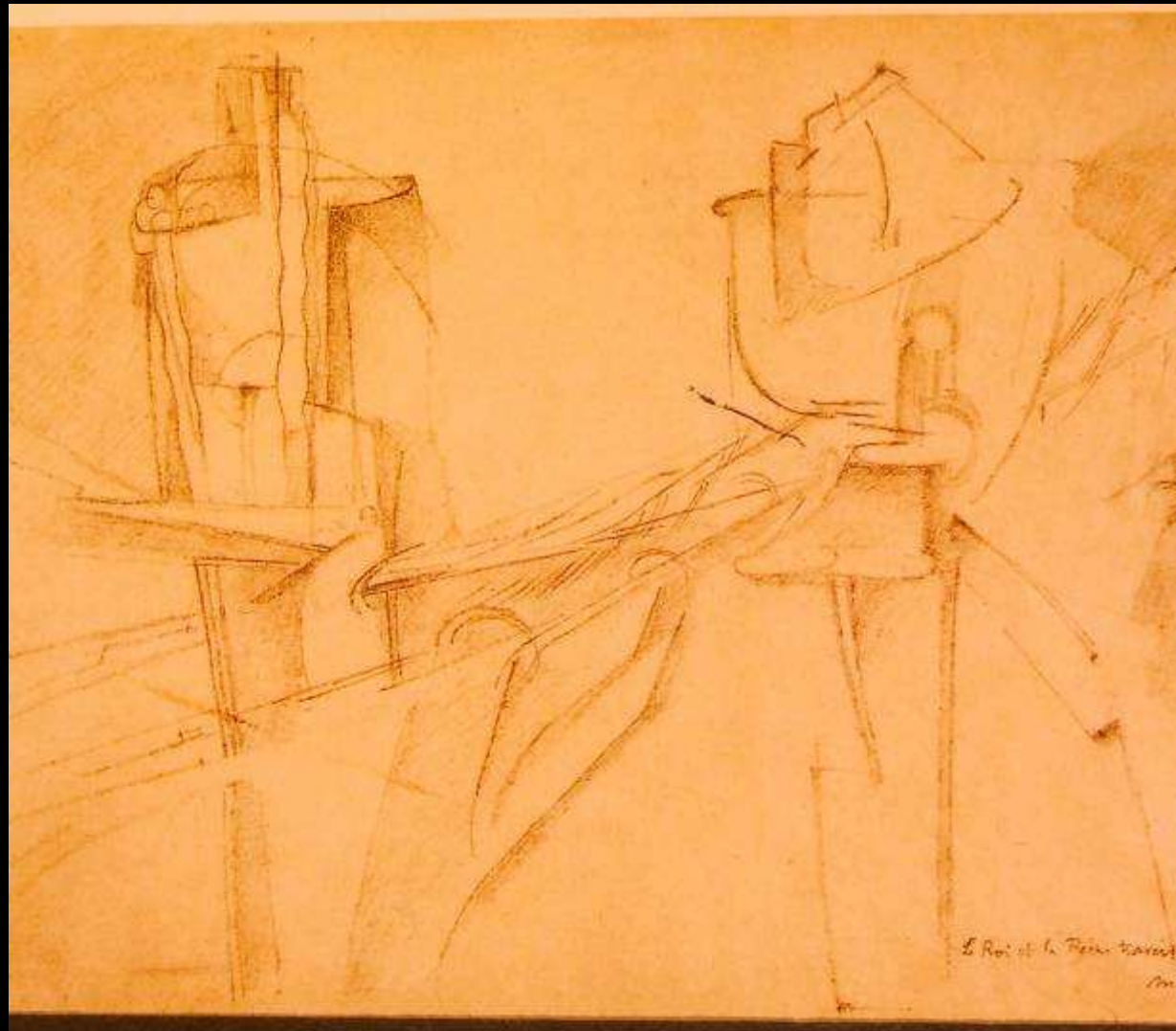

Marcel Duchamp, Mlýnek
na kávu, 1914

Marcel Duchamp,
Akt sestupující se
schodů, 1912

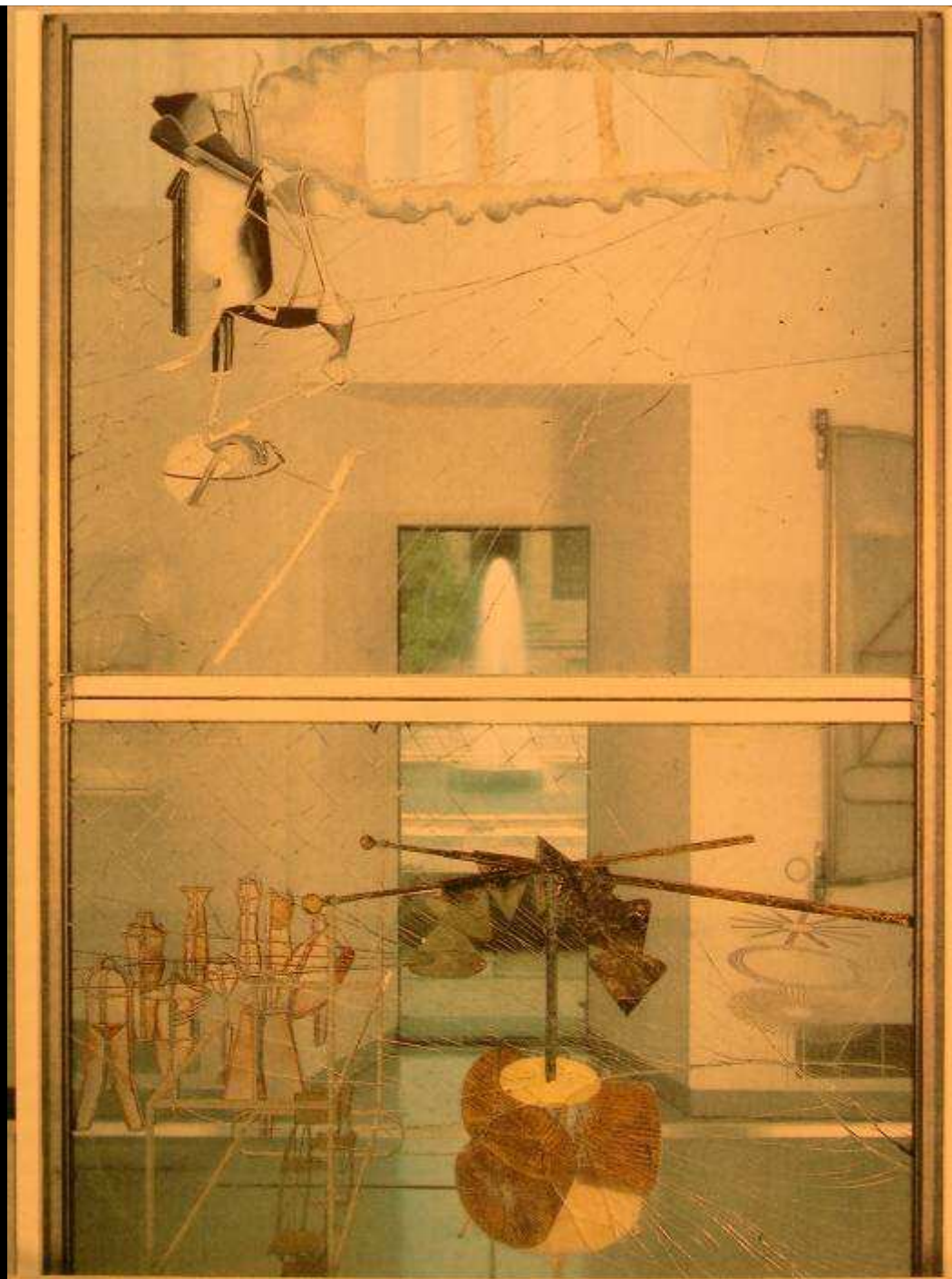
Marcel Duchamp, Král a královna pronikání rychlými akty, 1912

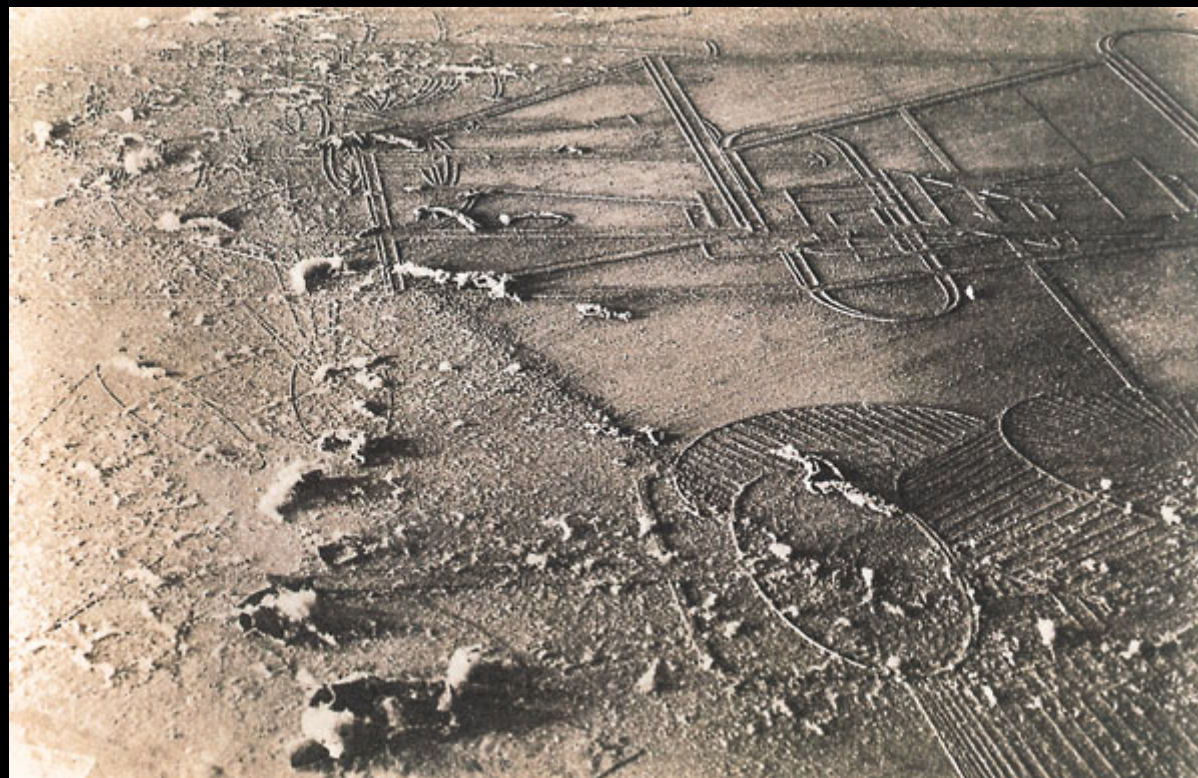
Marcel Duchamp, Devět samčích odlitků, 1914-1915

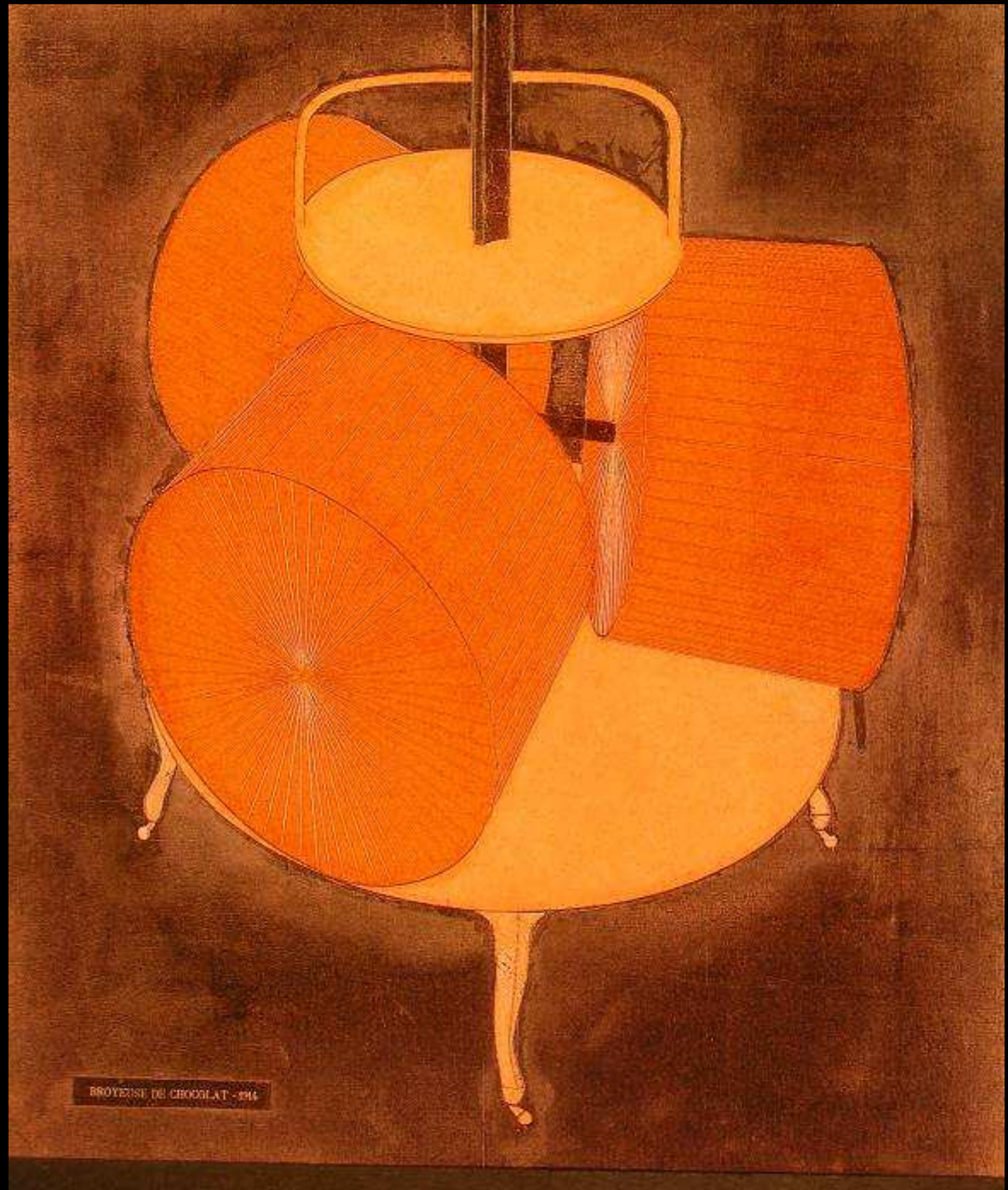
Marcel Duchamp,
Nevěsta
svlékaná svými
mládenci,
dokonce.
Velké sklo,
1915-1923

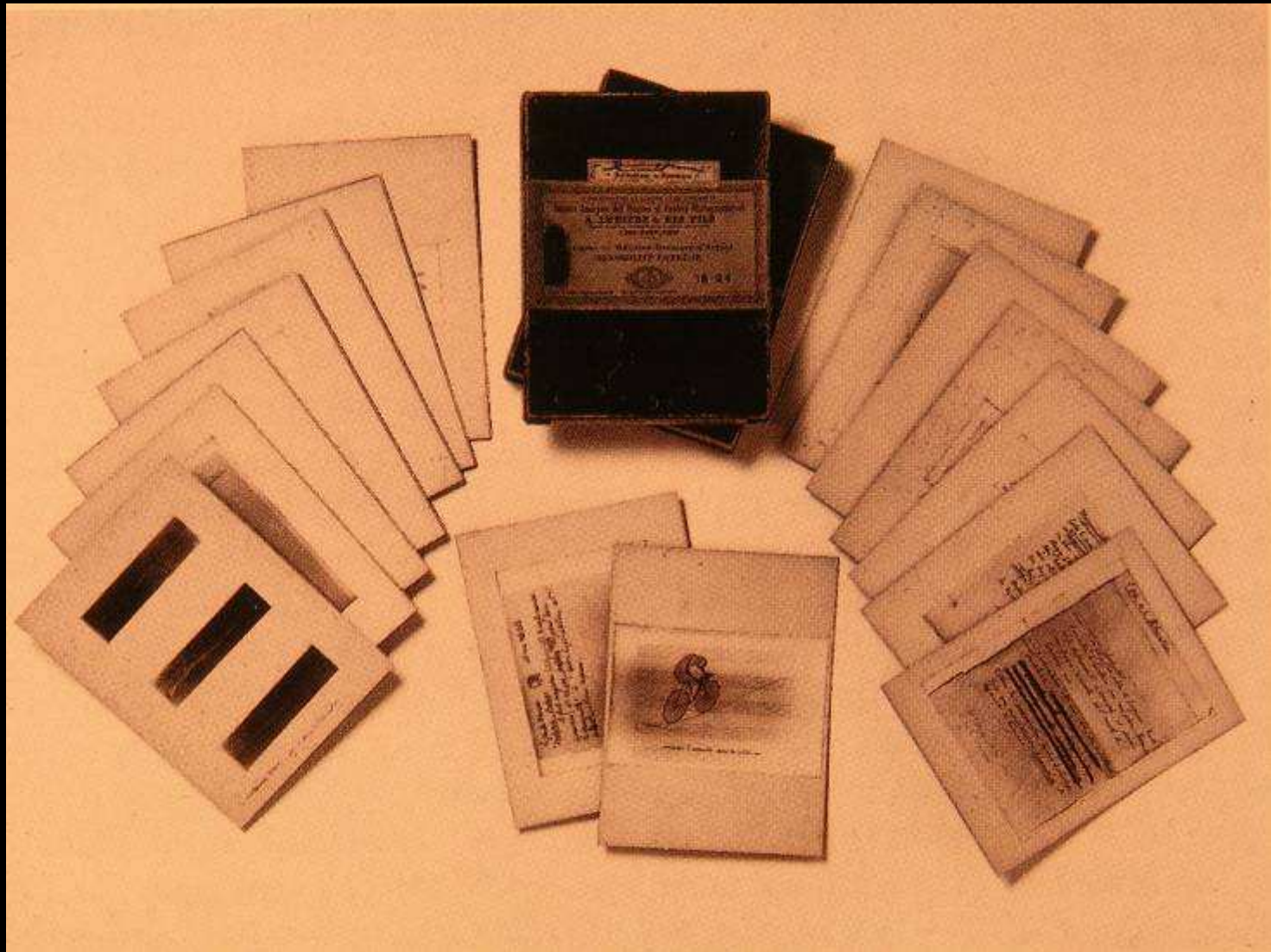
Marcel Duchamp, Pěstování prachu, 1920

Marcel
Duchamp,
Roztírač
čokolády II,
1914

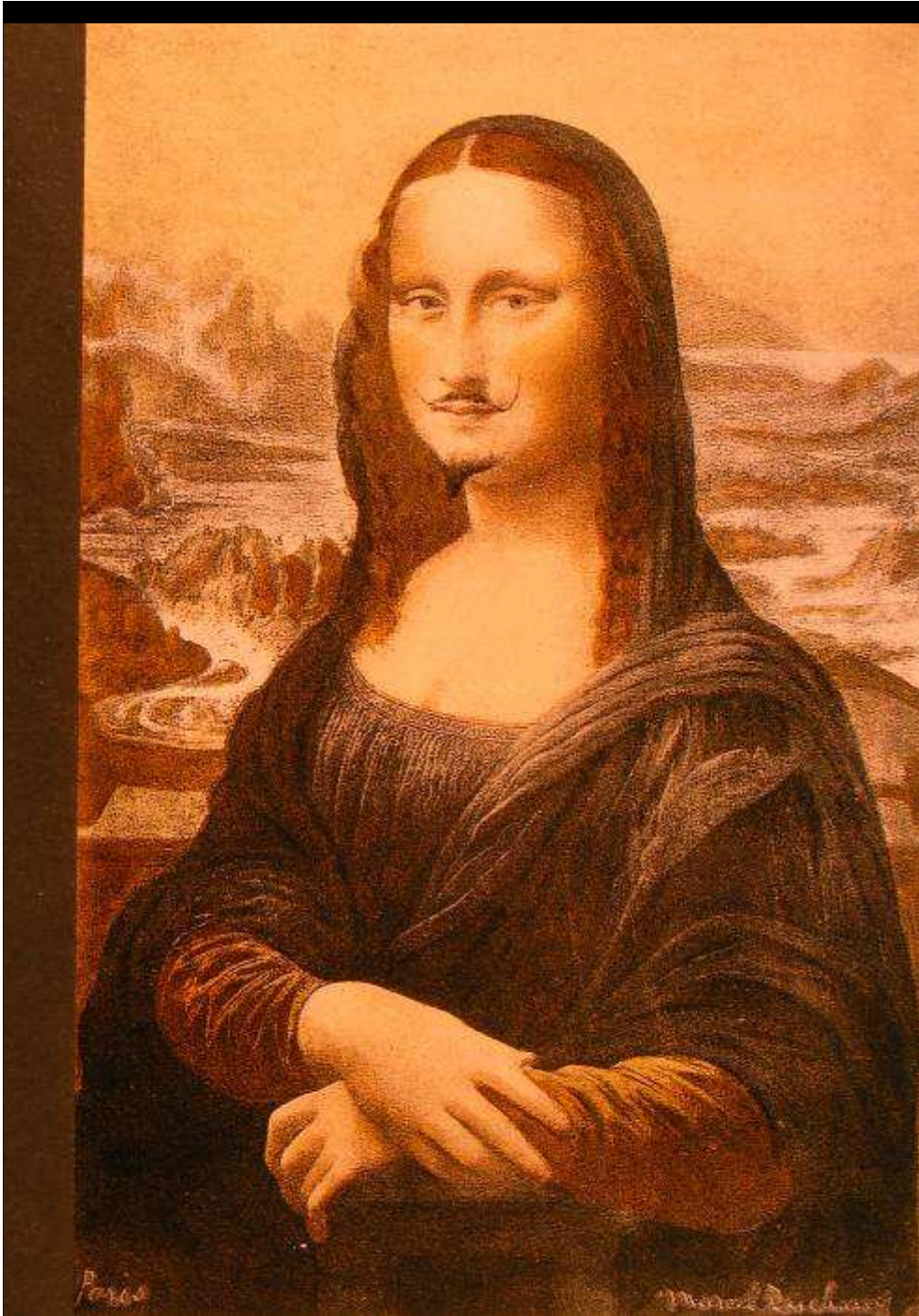

Marcel Duchamp, Krabice, 1914

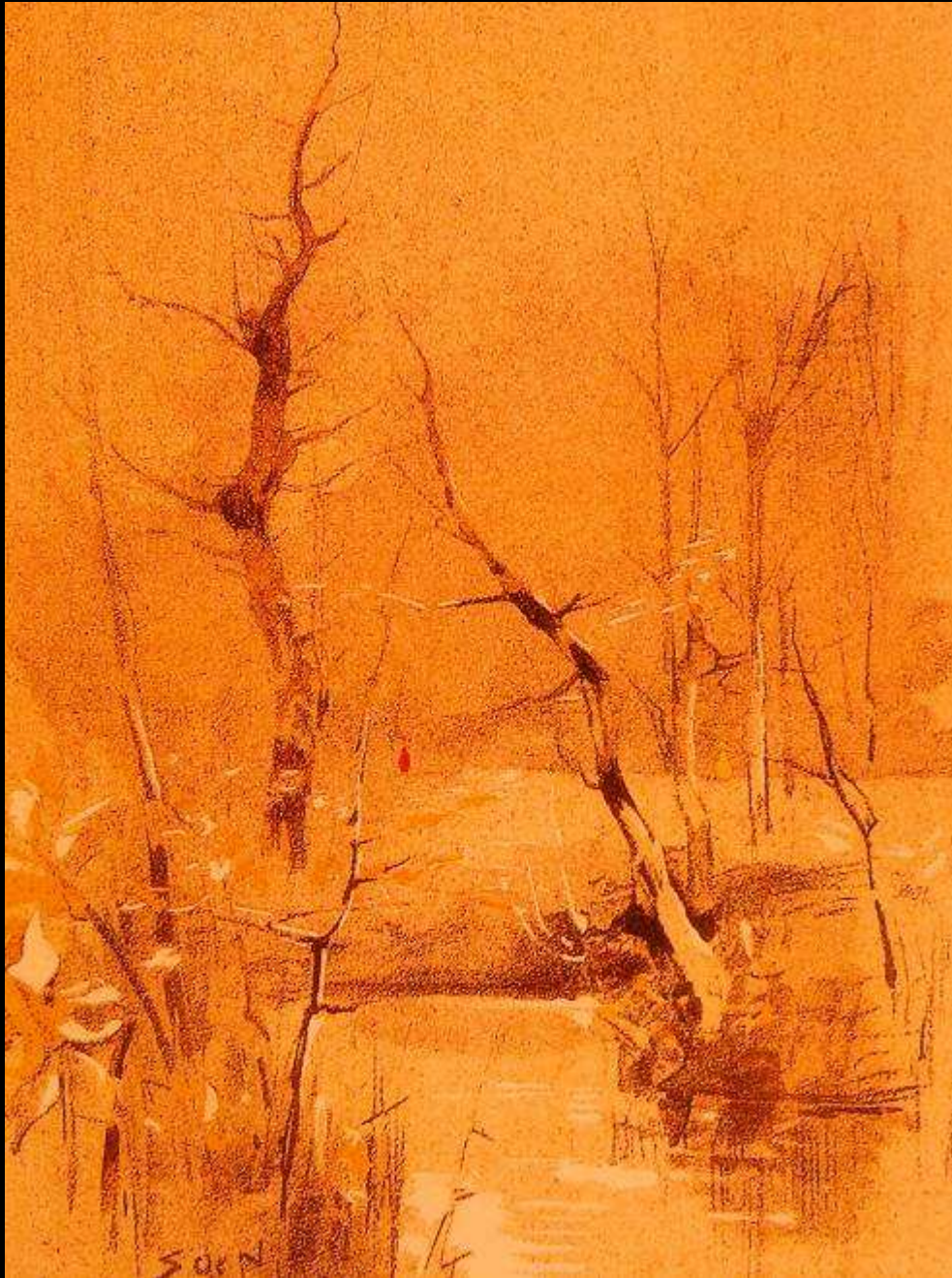

Marcel Duchamp, Krabice v kufru, 1935-1941

Marcel
Duchamp
L.H.O.O.Q.
1919

Marcel Duchamp,
Lékárna, 1914

Marcel Duchamp, S tajným zvukem, 1916

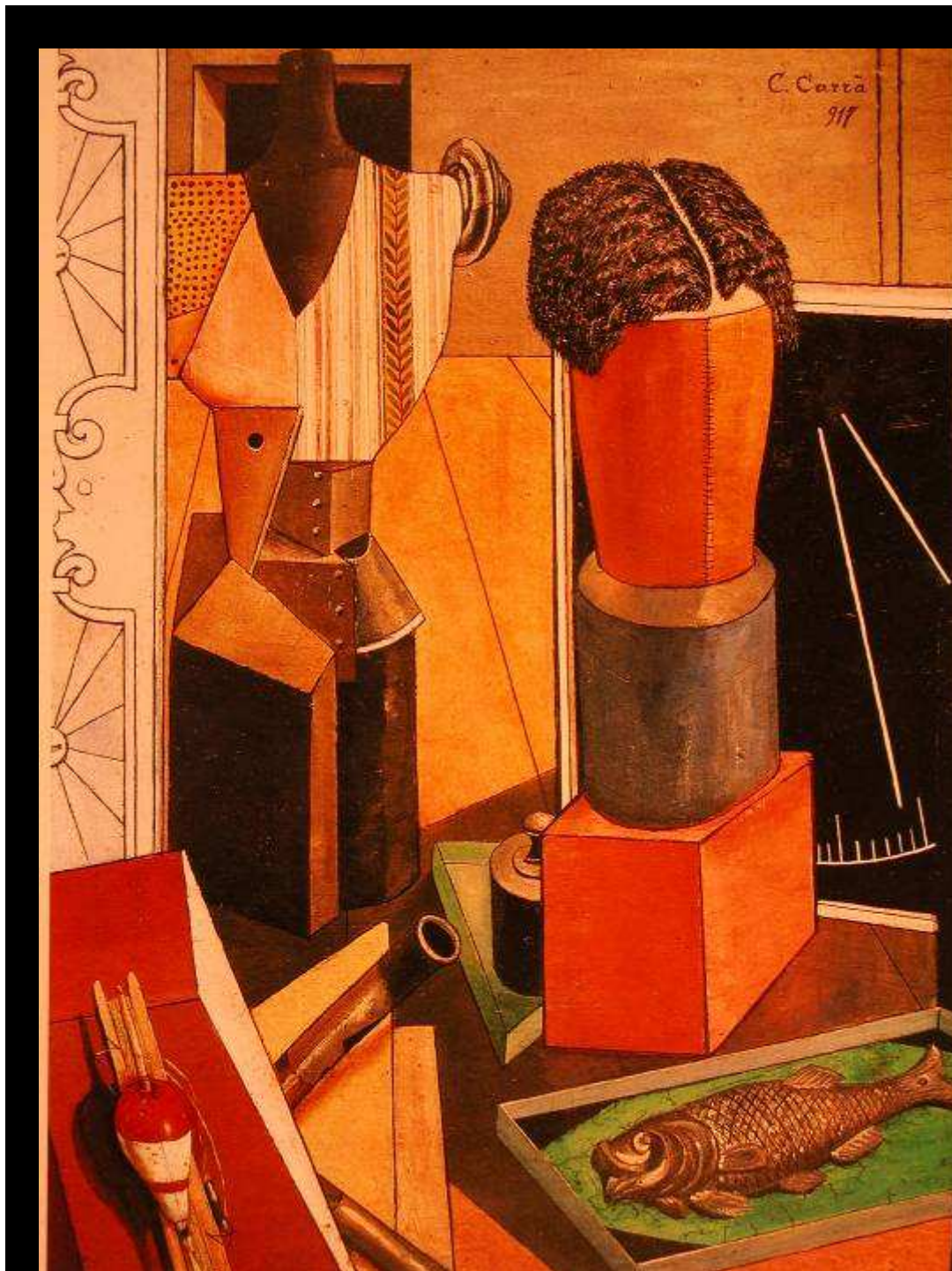

Marcel Duchamp,
Fontána, 1917

Giorgio de Chirico
Hektor a
Andromaché
1917

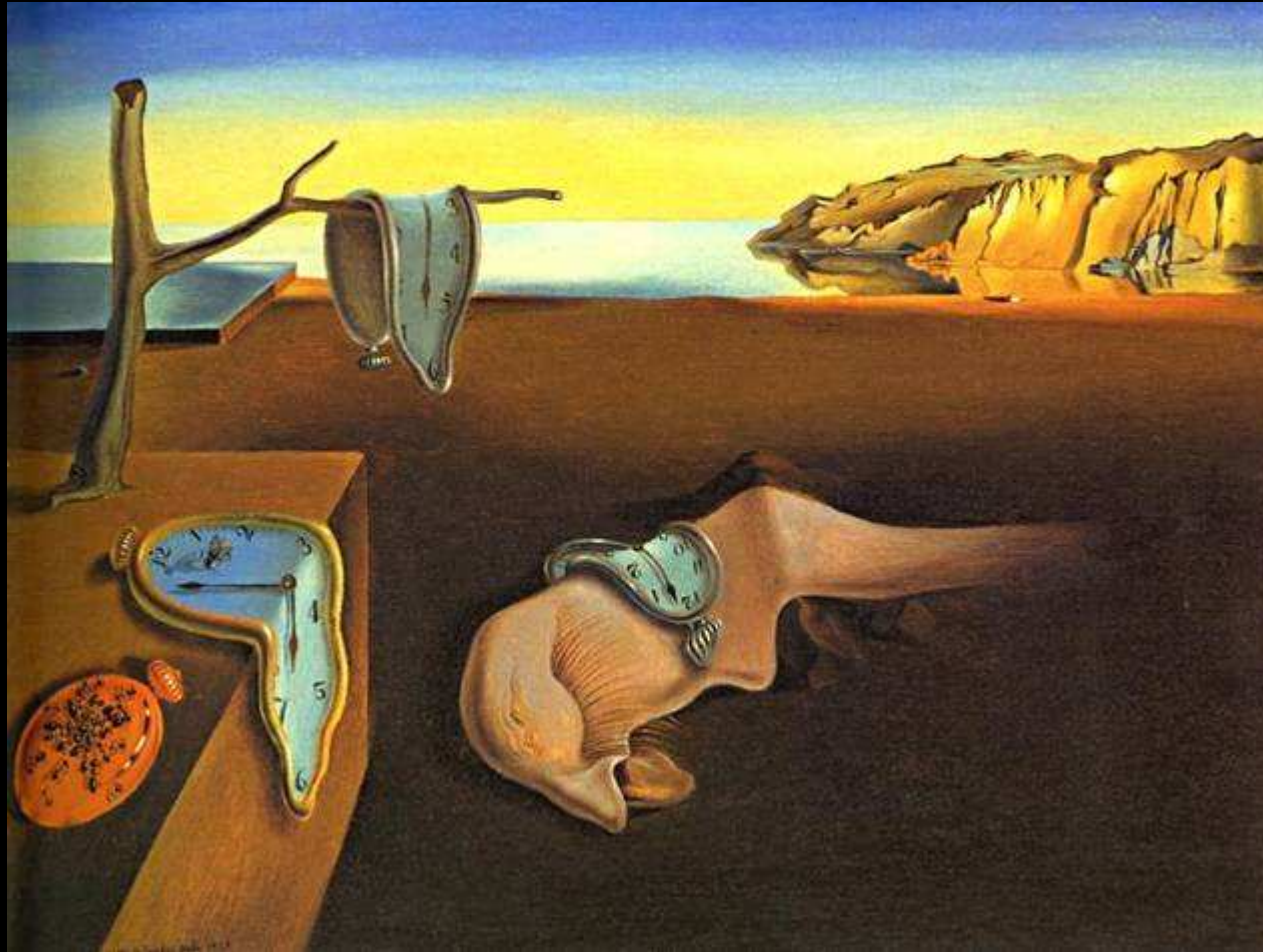

Carlo Carra
Začarovaný pokoj
1917

Salvador Dalí Velký masturbátor 1929

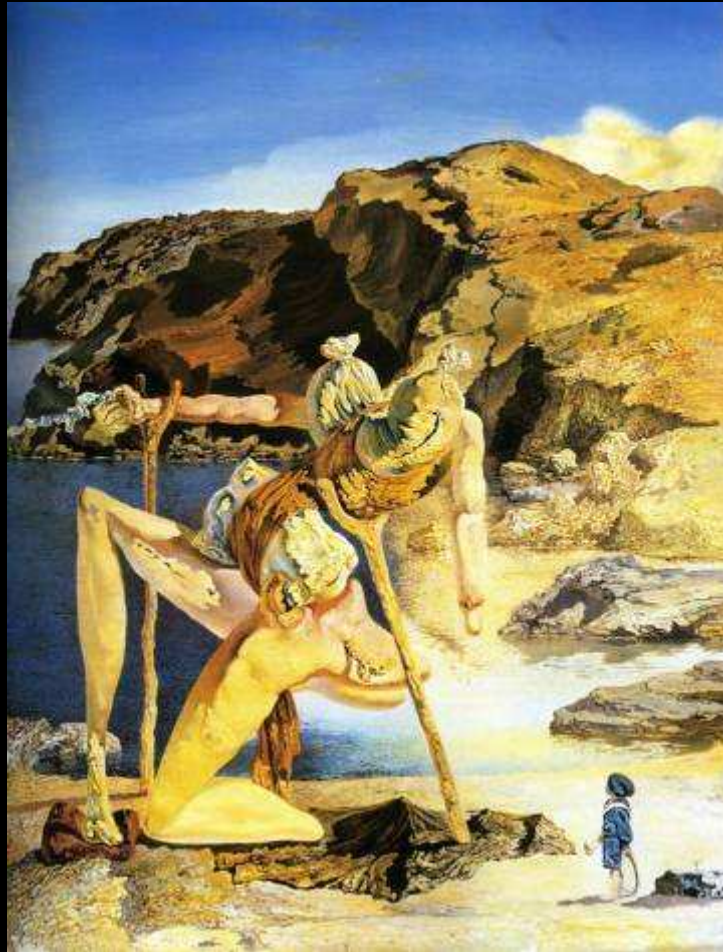

Salvador Dalí Perzistence paměti 1931

Salvador Dalí

Spektrum sex-appealu 1934

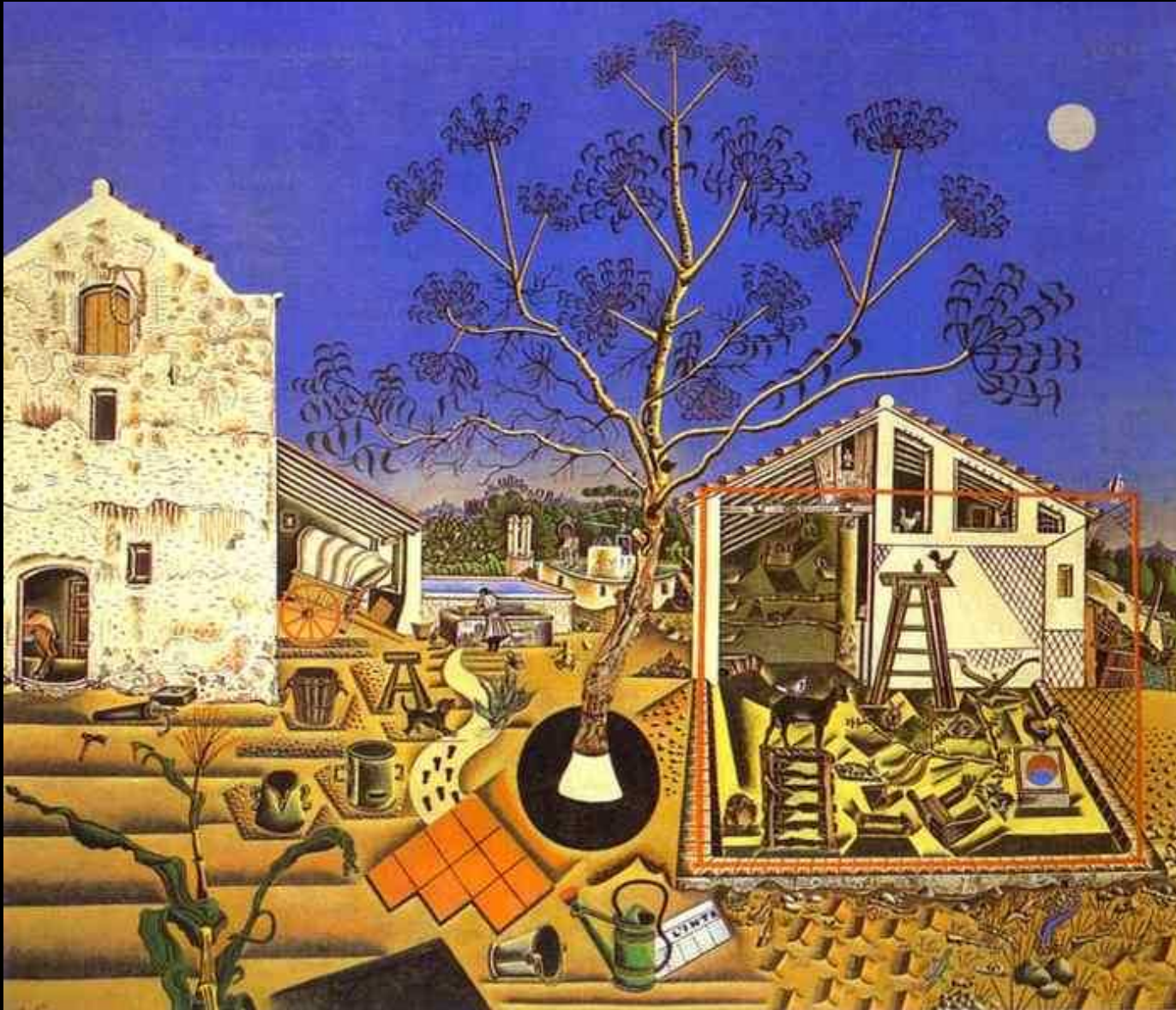
Salvador Dalí Měkká konstrukce s vařenými fazolemi: předtucha občanské války 1936

Salvador Dalí Proměna Narcise 1937

Joan Miró Farma 1921-1922

Joan Miró Harlekýn a karneval 1924-1925

Joan Miró
Holandský
interiér
1928

Max Ernst Setkání přátel 1922

Max Ernst Slon Celebes 1921

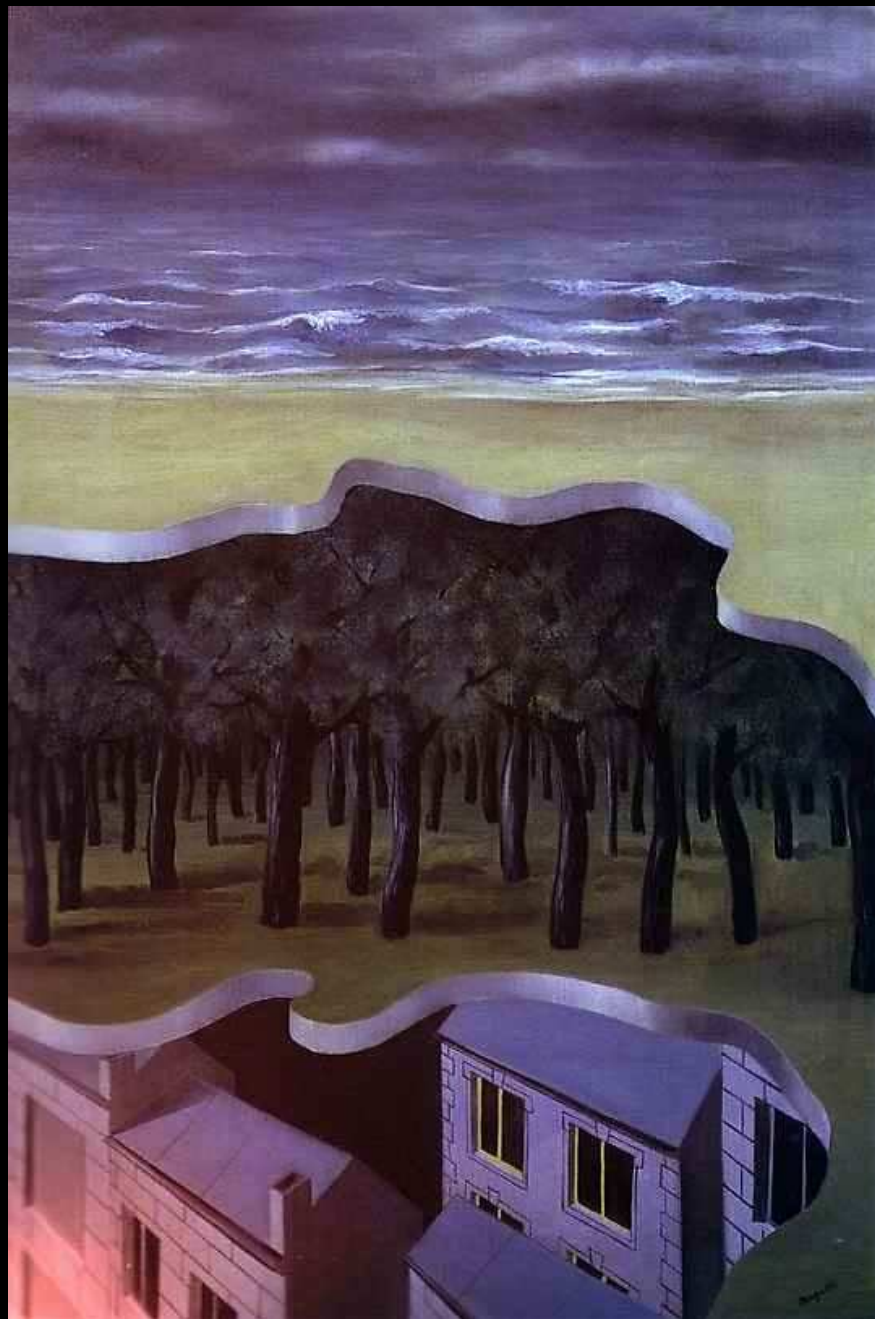

Max Ernst
Noční láska
1928

Max Ernst Les rybích kostí 1927

René Magritte
Lidové
panorama
1926

René Magritte

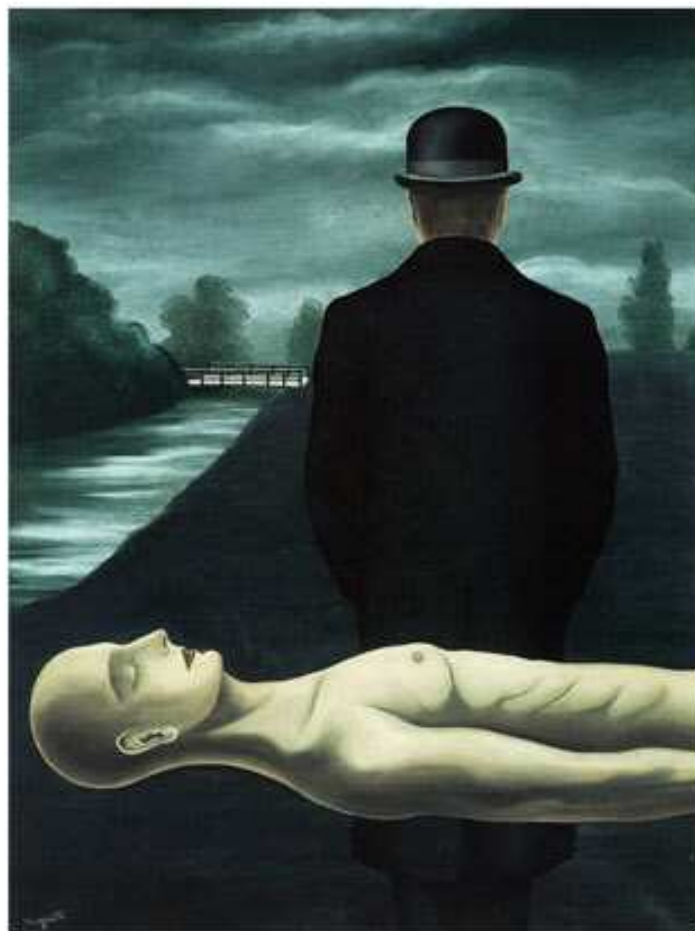
Tajný hráč 1927

René Magritte Milenci 1928

René Magritte Snění osamělého chodce 1928

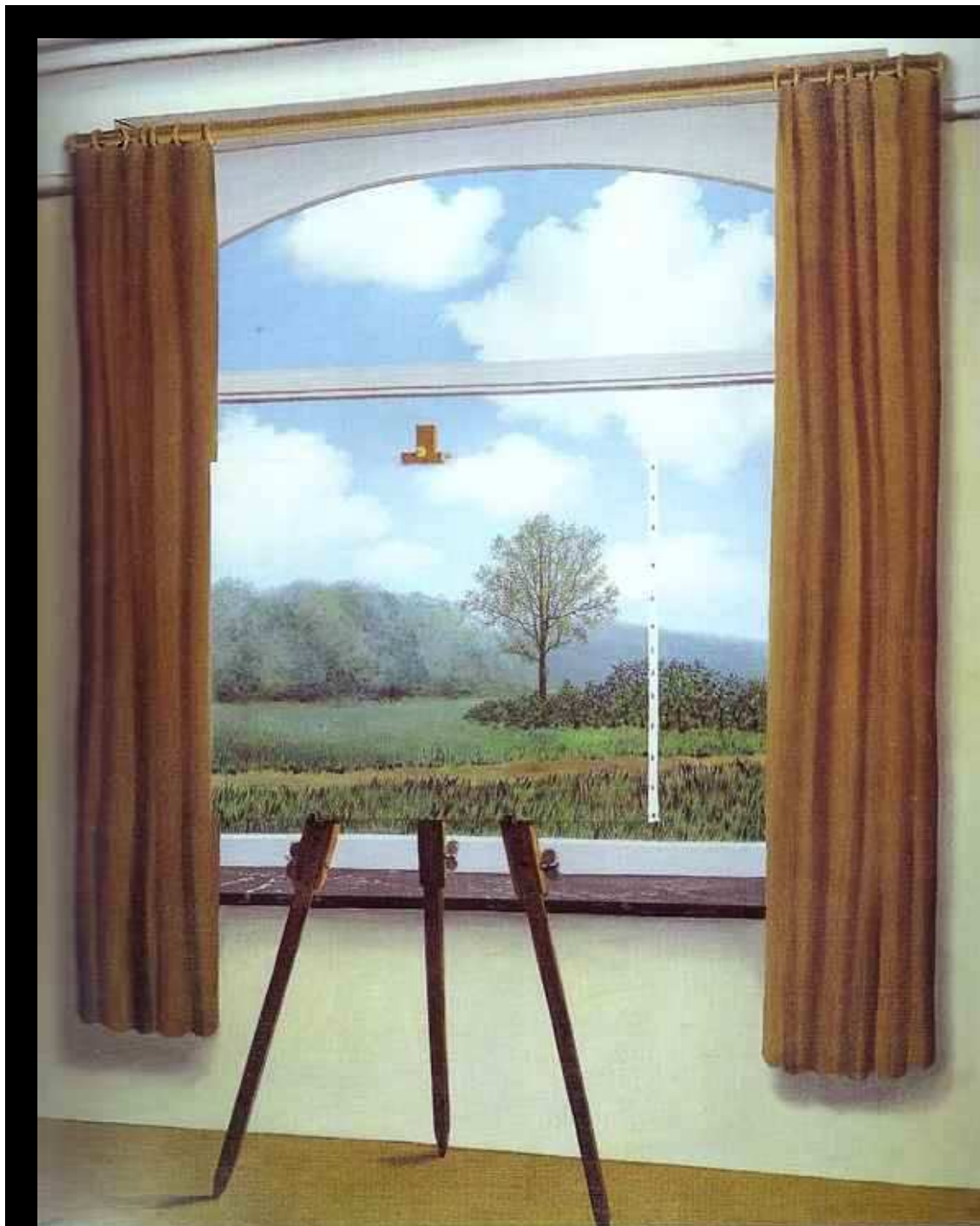

René Magritte Lest obrazů 1927-1928

René Magritte Jasnozřivost 1930

René
Magritte
Lidská
podmínka
1933

Yves
Tanguy
Zítra
1938

Balthus

Snící Tereza 1938

Balthus Dívka s kočkou

30.-40- léta

Kazimir Malevič

Krajina se žlutým domem 1906- 1907

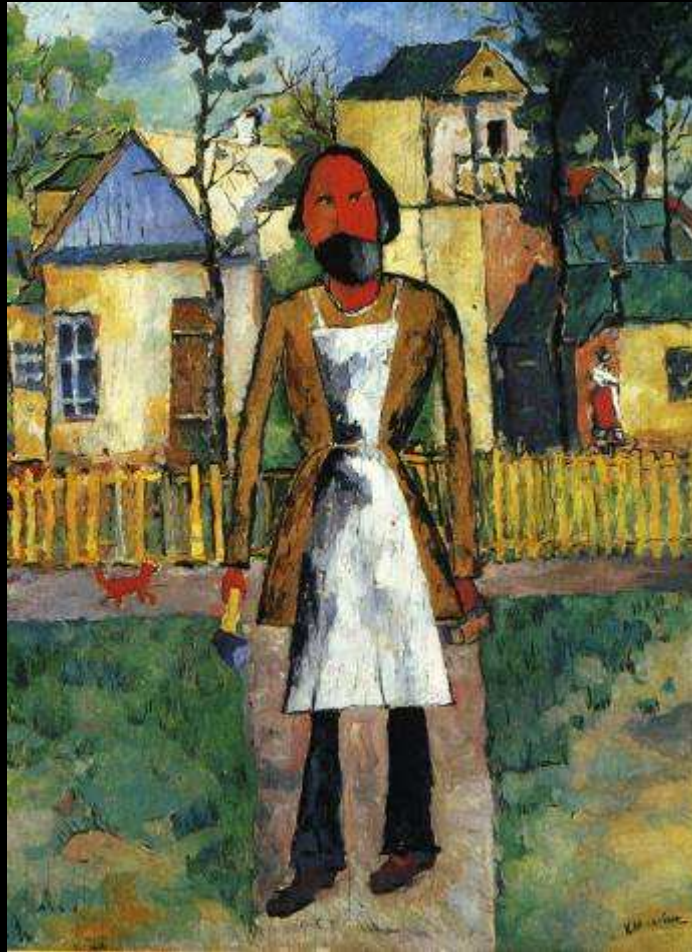
Kazimir Malevič Studie pro fresku. Modlitba. Autoportrét 1907

Kazimir Malevič Koupající se 1908

Kazimir Malevič Tesař 1908-1909

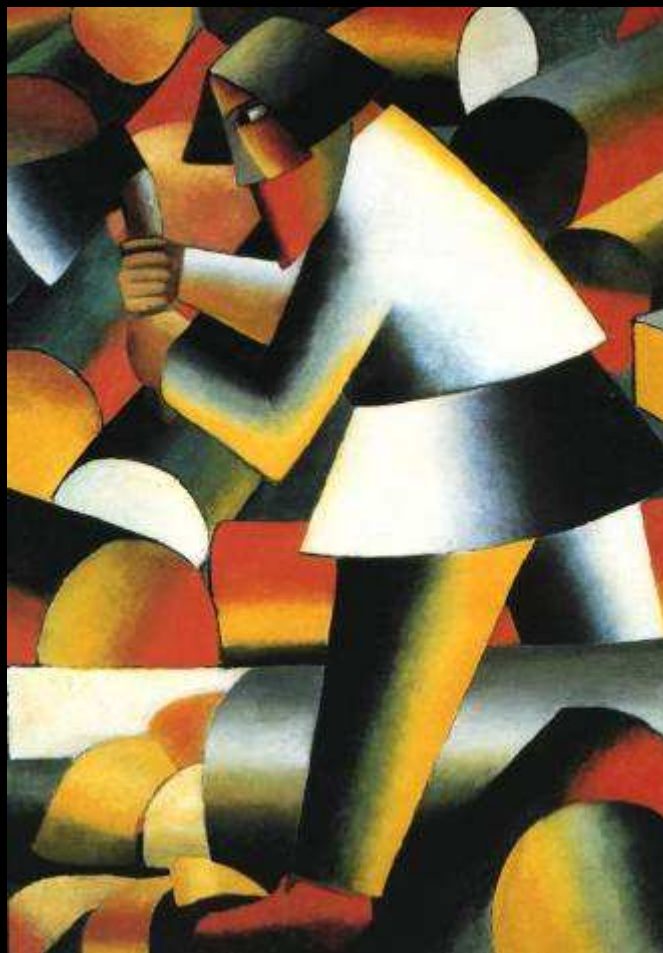

Kazimir Malevič

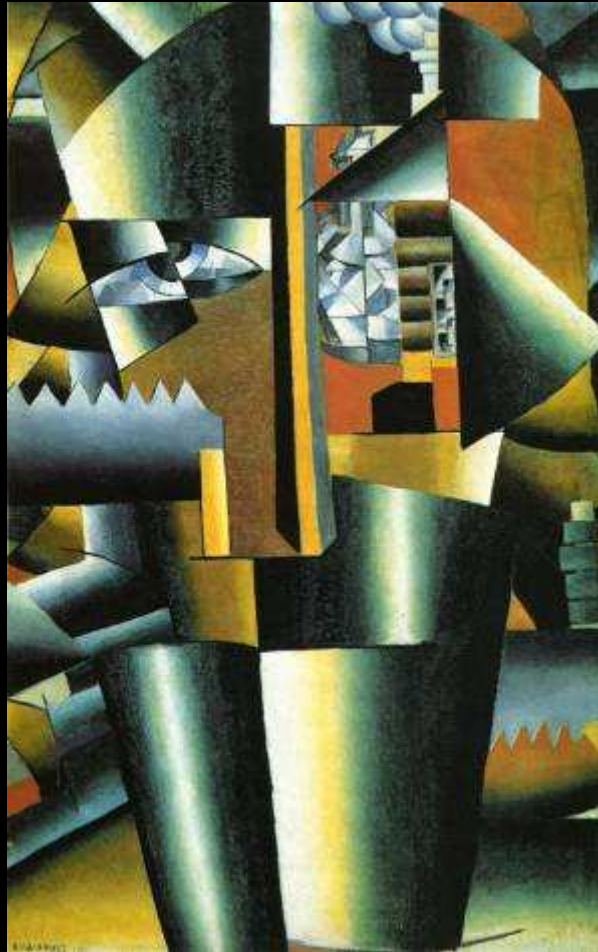
Venkovanky v kostele 1911

Kazimir Malevič Dřevorubec 1912-1913

Kazimir Malevič Portrét I.V. Kljuna 1913

Kazimir Malevič Kráva a housle

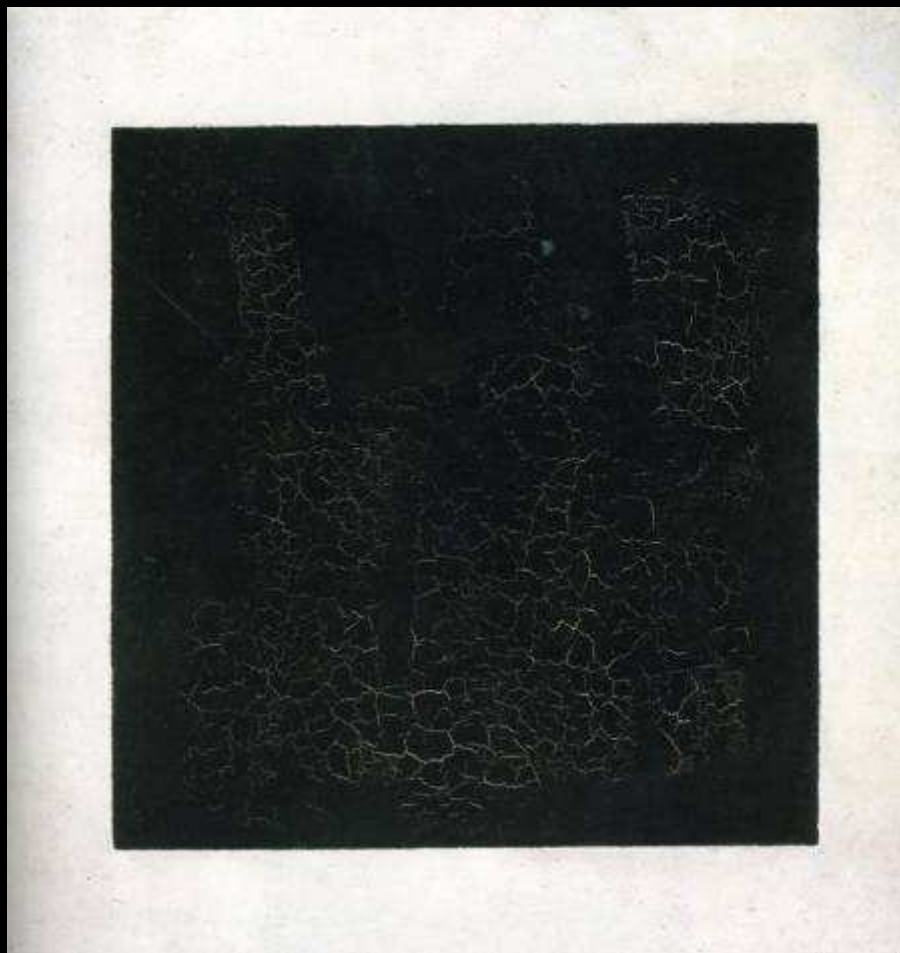
1913

Kazimir Malevič Letec 1914

Kazimir Malevič Černý čtverec 1914-1915

Kazimir Malevič Suprematismus 1915

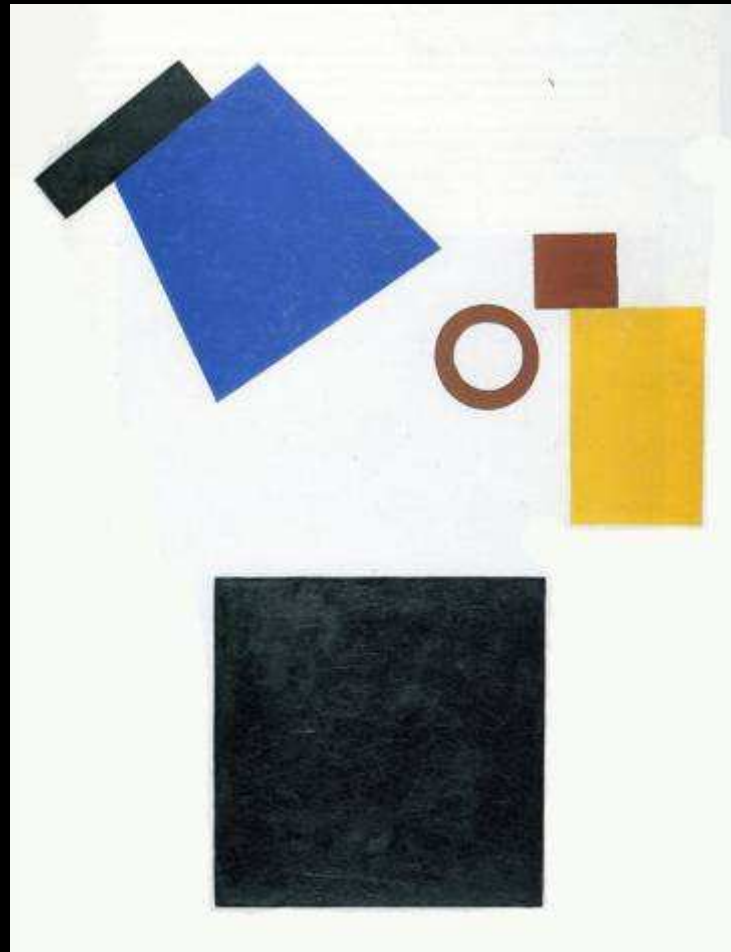

Kazimir Malevič Suprematismus 1915

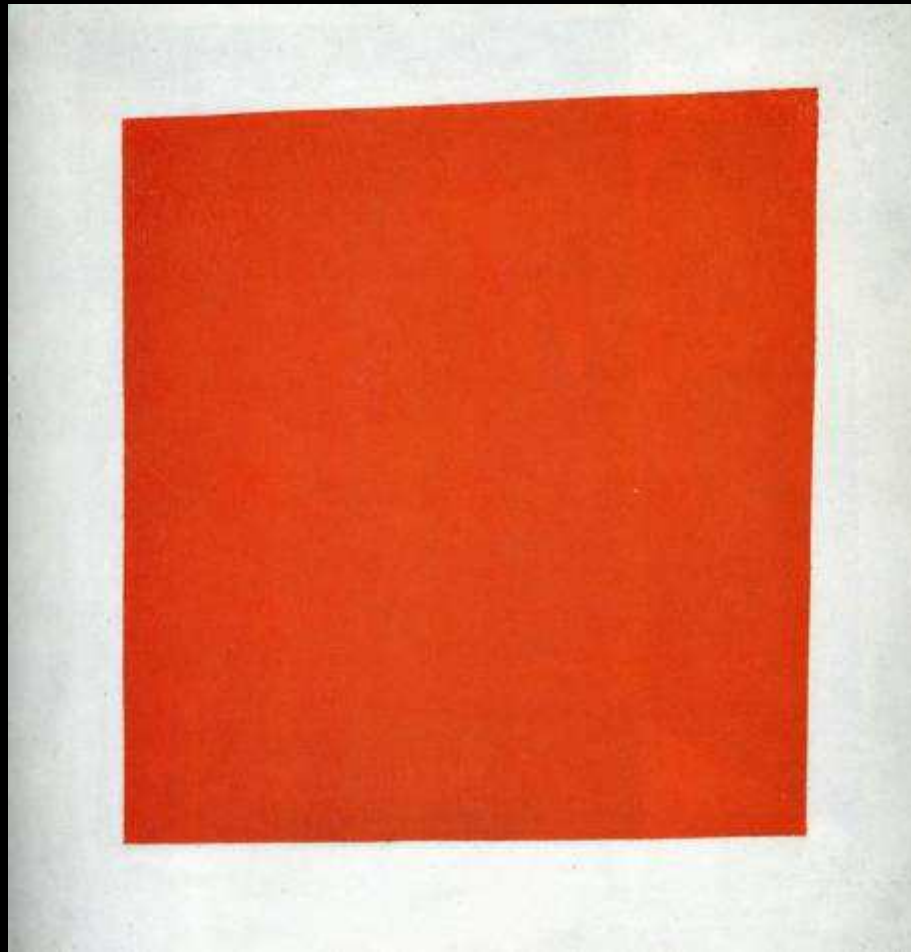

Kazimir Malevič Suprematismus

Dvourozměrný portrét 1915

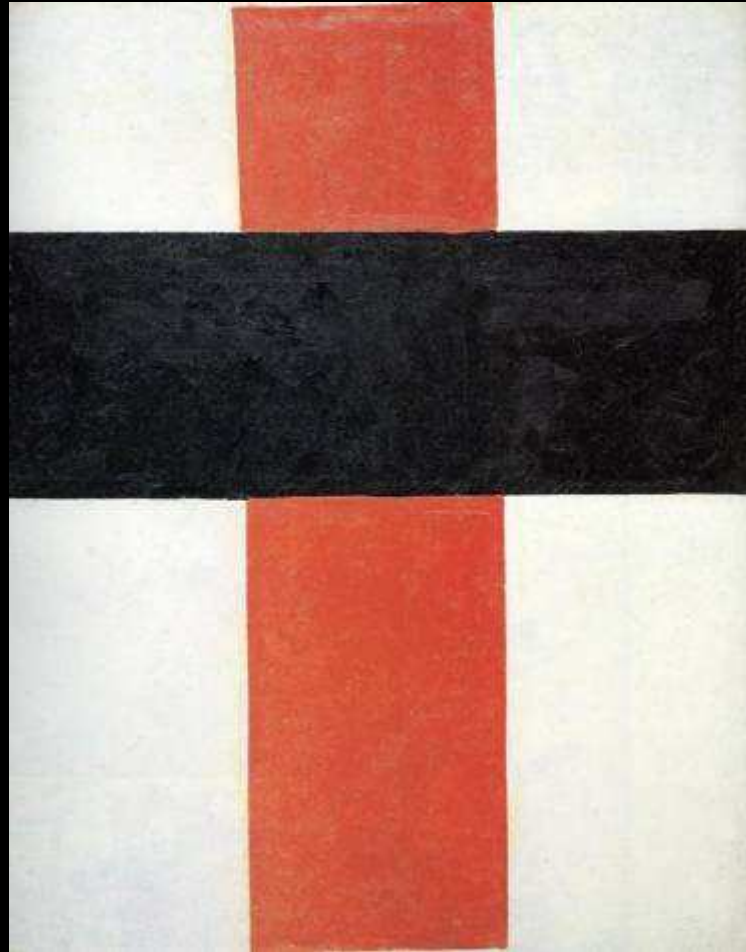

Kazimir Malevič Červený čtverec Vizuální rozměr
venkovské ženy ve dvou dimenzích 1915

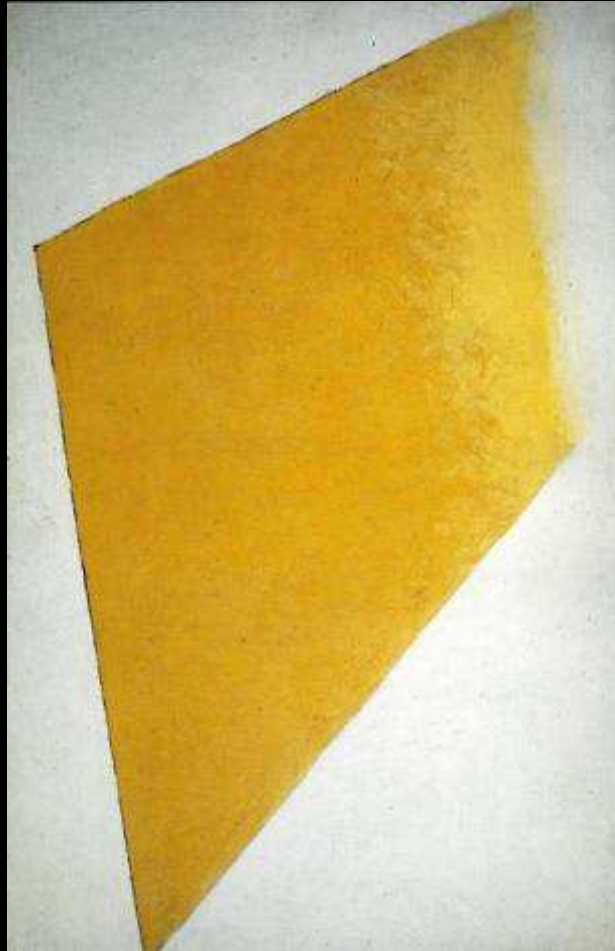

Kazimir Malevič Suprematismus

1921 - 1927

Kazimir Malevič Suprematismus 1917-1918

Kazimir Malevič Suprematismus 1921-1927

Kazimir Malevič Tři ženské figury 1928-1932

Kazimir Malevič Venkovanka konec 20. let

